

Yayın ilkeleri, izinler ve abonelik hakkında ayrıntılı bilgi:

E-mail: bilgi@uidergisi.com

Web: www.uidergisi.com



Kosova'nın Bağımsızlığı ve Türk Dış Politikası (1990-2008)

Birgül Demirtaş Coşkun

Doç. Dr., Başkent Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası
İlişkiler Bölümü

Bu makaleye atf için: Demirtaş Coşkun, Birgül, “Kosova’nın Bağımsızlığı ve Türk Dış Politikası (1990-2008)”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 7, Sayı 27 (Güz 2010), s. 51-86.

Bu makalenin tüm hakları Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği'ne aittir. Önceden yazılı izin alınmadan hiç bir iletişim, kopyalama ya da yayın sistemi kullanılarak yeniden yayımlanamaz, çoğaltılamaz, dağıtılamaz, satılamaz veya herhangi bir şekilde kamunun ücretli/ücretsiz kullanımına sunulamaz. Akademik ve haber amaçlı kısa alıntılar bu kuralın dışındadır.

Aksi belirtilmediği sürece *Uluslararası İlişkiler*'de yayımlanan yazılarda belirtilen fikirler yalnızca yazarına/yazarlarına aittir. UİK Derneğini, editörleri ve diğer yazarları bağlamaz.

Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği | Uluslararası İlişkiler Dergisi

Söğütözü Cad. No. 43, TOBB-ETÜ Binası, Oda No. 364, 06560 Söğütözü | ANKARA

Tel: (312) 2924108 | Faks: (312) 2924325 | Web: www.uidergisi.com | E- Posta: bilgi@uidergisi.com

Kosova'nın Bağımsızlığı ve Türk Dış Politikası (1990-2008)

Birgül DEMİRTAŞ-COŞKUN*

ÖZET

Bu makale, 1990'ların başından günümüze kadar Türkiye'nin Kosova politikasını analiz etmeyi amaçlamaktadır. Arnavutlarla Sırp lar arasında çatışmaların devam ettiği dönemde Kosova'nın bağımsızlığıyla ilgili temkinli bir tutum takınan Türkiye, Kosova'nın ayrılmasıyla ilgili uluslararası hukuka aykırılık tartışmaları devam etmesine rağmen, bu ülkeyi bağımsızlık ilan etmesinden sadece bir gün sonra tanımıştır. Bu çalışma, Türkiye'nin neden 18 Şubat 2008'de Kosova'yı tanıdığını analiz etmeye çalışmaktadır. Makalenin temel argümanı Ankara'nın Kosova konusundaki politika değişikliğinin taktik bir değişiklik olduğu, temel bir dönüşümü yansıtmadığıdır. Karar alıcılar 2000'li yıllarda Türkiye'nin Balkanlar politikasını oluştururken Soğuk Savaş döneminde ve 1990'larda olduğu gibi Batı'yla paralel hareket etmektedir. Makalede Ankara'nın, Kosova'yı tanıma konusunda gerekli zemini süreç içinde adım adım hazırladığı gösterilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Kosova, Sırbistan, Dış Politika, Süreklilik.

Independence of Kosovo and Turkish Foreign Policy (1990-2008)

ABSTRACT

This article seeks to analyze Turkey's policies toward the Kosovo issue since the early 1990's. While Turkey had pursued a rather cautious policy concerning the independence of Kosovo during the Albanian-Serbian conflict, it extended diplomatic recognition only one day after Kosovo declared independence. Turkish recognition took place at a time when countries like Russia and Serbia were objecting to it and a heavy debate was going on regarding whether the Kosovo independence was in line with the international law. The main research question of this study is why Turkey decided to extend its diplomatic recognition on 18 February 2008. The main argument of the paper is that change in Turkish foreign policy toward Kosovo is instrumental and tactical and does not represent a radical transformation. The decision-makers in Turkey continue to follow the line of the Western countries in the first decade of the 21. century as it had been the case during the Cold War and in the 1990's. The article makes it clear that Ankara prepared the necessary background for the recognition of Kosovo in the recent years step by step.

Keywords: Turkey, Kosovo, Serbia, Foreign Policy, Continuity.

* Doç. Dr., Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, Başkent Üniversitesi, Ankara. E-posta: birguld@baskent.edu.tr. Yazar, önerileri ve eleştirileriyle makalenin geliştirilmesine büyük katkı sağlayan hakemlere teşekkür eder.

Giriş

Balkanlar, Soğuk Savaş sonrası dönemde Türk dış politikasının aktif olduğu bölgelerden biri olmuştur. Her ne kadar dağılma sürecinin başlarında Yugoslavya'nın birliğinin tekrar sağlanabileceğini düşünerek sessiz kalmışsa da,¹ Batılı ülkelerin ayrılan cumhuriyetleri teker teker tanımaya başlamasının ardından Türkiye de bölgedeki gelişmelerle daha yakından ilgilenmeye başlamıştır. Yugoslavya'nın dağılma savaşları, Ankara'nın bölgeye ilgisiz kalmasını engellemiş, Balkan kökenli grupların da etkisiyle Türkiye, özellikle Bosna Savaşı sırasında Kıbrıs'tan sonraki en aktif dış politikasını uygulamıştır. Bosna'daki çatışmalar sırasında Boşnaklar'ı en fazla destekleyen uluslararası aktör olmuş ve Boşnak halkının dünyaya açılan köprüsü haline gelmiştir. Ayrıca, savaşın başladığı andan silahların tamamen sustuğu zamana kadar geçen 3,5 sene içinde tutarlı bir dış politika izleyen ve belirlediği temel parametreleri değiştirmeyen az sayıdaki aktörden biri olmuştur.

Buna karşın, aynı tutarlılığı Türkiye'nin Kosova'ya yönelik politikalarında en azından *ilk bakışta*, görmek mümkün değildir. Türkiye önceleri Kosova'nın bağımsızlığını destekliyor görünmekten titizlikle kaçınmış ve Kosova'daki çatışmalar sırasında izlediği politika çerçevesinde de soruna Yugoslavya'nın toprak bütünlüğü içerisinde çözüm bulunmasını istemiştir. Buna karşılık, 17 Şubat 2008'de Kosova'nın bağımsızlık ilanının ardından bu ülkeyi ilk tanıyan devletlerden biri olmuştur.

Bu makale, 1990'ların başından günümüze kadar Türkiye'nin Kosova politikasını analiz etmeyi amaçlamaktadır. Arnavutlarla Sırpalar arasında çatışmaların devam ettiği dönemde, Kosova'nın bağımsızlığı meselesiyle ilgili olarak düşük profilli tutumunu sürdüren Türkiye, Kosova'nın ayrılmasıyla ilgili uluslararası hukuka aykırılık tartışmaları devam etmesine rağmen, bağımsızlık ilanından sadece bir gün sonra bu ülkeyi tanımıştır. Görünürdeki bu farklılaşan politika acaba gerçekten de temel bir dış politika değişikliğini yansıtmakta mıdır? Yoksa Ankara'nın yaptığı sadece Batı'nın politikalarındaki değişime uyum sağlama çabası mıdır? Ayrılıkçı hareketler/gruplar konusunda, tarihsel ve iç politik nedenlerle genelde temkinli davranmayı tercih eden Türk dış politikası karar alıcıları,² Kosova meselesinde de ilk başta benzer bir yaklaşım sergilemelerine rağmen neden, bu politikadan vazgeçmişlerdir? Makale bu araştırma sorularına cevap vermeye çalışacaktır.

Çalışmanın ilk bölümünde dış politika değişimiyle ilgili kuramlar incelenecektir. Daha sonraki bölümde Kosova meselesinin tarihsel kökenleri üzerinde durulacak, ardından da Kosova'da patlak veren çatışmalar sırasında Türkiye'nin nasıl bir tutum izlediği ortaya konacaktır. Daha sonra ise Kosova'daki şiddeti durdurmak için düzenlenen 1999'daki

¹ Şaban H. Çalı, çatışmaların ilk başladığı dönemde Türkiye'nin tutumunu şöyle ifade etmiştir: "Olayların başlangıcında, Türkiye'den Yugoslavya'ya bakıldığı zaman, ne kamuoyunda, ne de resmi çevrelerde bu konuda ciddi bir görüşün olmadığını söylemek çok da yanlış olmayacaktır. O dönemlerde Türkiye, resmi olarak Yugoslavya'nın toprak bütünlüğü noktasından gelişmeleri değerlendirmiş ve bölünmeye açıkça karşı olduğunu beyan etmiştir." Bkz. Şaban H. Çalı, *Hayaletbilimi ve Hayali Kimlikler, Neo-Osmanlılık, Özal ve Balkanlar*, Konya, Çizgi, 2001, s. 134.

² Baskın Oran, "TDP'nin Kuramsal Çerçevesi", Baskın Oran (der.), *Türk Dış Politikası, Cilt I: 1919-1980*, İstanbul, İletişim, 2001.

NATO müdahalesinin ardından Kosovalı Arnavutların Birleşmiş Milletler tarafından yönetildiği dönemde Türkiye'nin Kosova'yla ilişkilerinin nasıl seyrettiği mercek altına alınacaktır. Son olarak da Kosova'nın bağımsızlık ilanını Türkiye'nin tanınması irdelenmeye çalışılacaktır.

Dış Politikada Değişim

Ülkelerin dış politikaları hem iç hem de dış faktörlerden etkilenmektedir. Bu faktörler maddi ya da fikişsel boyutta olabilmektedir. Dolayısıyla bir ülkenin sahip olduğu güç, iç siyasi ve sosyal ortamı, siyasi kültürü, tarihi ile uluslararası ortamdaki güçler dengesi, sistemin kaç kutuplu olduğu ya da sistemde herhangi bir kutup olup olmadığı ve hakim uluslararası rejim gibi unsurlar ülkelerin dış politikada nasıl davranacaklarını etkilemektedir. Bahsedilen faktörlerin bir kısmı yapısal, bir kısmı ise konjonktürelidir. Tarih, coğrafya, kuruluş ideolojisi gibi etmenler yapısal faktörler olarak ifade edilebilirken; hükümet, uluslararası sistemin yapısı v.s. konjonktürel faktörler olarak adlandırılabilir. Yapısal faktörlerin değişmesi pek mümkün değilken, konjonktürel faktörler dinamikler ve kısa vadede değişebilmektedir.³

Dış politikada değişim, özellikle de radikal değişim, çok sıklıkla rastlanan bir durum değildir. Yaygın kanı, özellikle demokratik ülkelerde dış siyasette değişimin gerçekleşebilmesi için hem bürokrasinin hem de kamuoyunun buna ikna edilmesinin gerekli olduğudur. Fakat Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte uluslararası konjonktürde yaşanan köklü değişiklikler bazı ülkelerin hem iç hem de dış politikalarında ciddi dönüşümlere yol açmış, bu durum da dış politikada değişim konusunda yeni çalışmaları teşvik etmiştir.

Dış politikada değişim ve istikrar konusu, Soğuk Savaş döneminde uzun süre akademik çalışmalarda ele alınan bir konu olmaktan uzak kalmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Uluslararası İlişkiler disiplininin kurumsal anlamda güçlenmesinin ardından ilk dönemde bu konu pek ilgi görmemiştir. Bunun temel nedeni, Batı'da o dönemde realizm ağırlıklı olarak yapılan çalışmalarda iki blok arasındaki ilişkilere ve özellikle de SSCB'den algılanan tehdide ağırlık verilmesidir. Dış politikada değişim ve süreklilik konusuyla ilgili çalışmalar ancak 1970'lerde başlamış ve 1990'larda ivme kazanmıştır. Uluslararası İlişkiler disiplininde bu konuyla ilgili ilk çalışmaları yapanlar ise James Rosenau, Kal Holsti, Kjell Golmann ve Charles Herrmann olmuştur.⁴

Bu çalışmada dış politika değişimiyle ilgili çalışmalarda dönüm noktalarından birisi olarak kabul edilen Charles F. Hermann'ın değişim kuramı temel alınacak ve Türkiye'nin Kosova politikası bu teori çerçevesinde analiz edilecektir. Hermann'ın çalışmasının tercih

³ Mustafa Aydın, "Determinants of Turkish Foreign Policy: Historical Framework and Traditional Inputs", *Middle Eastern Studies*, Cilt 35, No 4, Ekim 1999, s. 152-186.

⁴ Jerel A. Rosati, Martin W. Sampson III ve Joe D. Hagan, "The Study of Change in Foreign Policy", Jerel A. Rosati, Joe D. Hagan ve Martin W. Sampson III (der.), *Foreign Policy Restructuring. How Governments Respond to Global Change*, Columbia, University of South Carolina Press, 1994, s. 4-20.

edilmesinin nedeni, değişim konusunu somut bazı faktörlere dayandırması, dolayısıyla ampirik açıdan değişim analizinin daha kolay bir şekilde yapılabilmesine imkan vermesidir. Hermann'ın yaklaşımının ayrıca dış politika değişiminde karar alma sürecinin önemi üzerinde durması da bu çalışmada tercih edilmesinin sebeplerinden birisidir.⁵

Hermann'ın çalışmasını kaleme aldığı dönem tam da Soğuk Savaş'ın sona erdiği ve pek çok ülkenin dış politikasında ciddi değişikliklerin gözlemlendiği zamana denk gelmişti. O dönemde *International Studies Association*'ın (ISA) başkanı olan yazar, çığır açan çalışmasını ISA'nın 1989'daki 30. Yıllık Konvansiyonu'nda tebliğ olarak sunmuştu. Hermann'a göre bir ülkenin dış ilişkilerindeki değişim dört farklı nedenden kaynaklanabilir.⁶ İlk olarak, değişimin nedeni karar almada yetkili lider olabilir. Lider değişimin gerekli olduğunu düşünüyorsa ve bunu uygulayabilecek güce sahipse bir ülkenin dış politikasında farklı yönelimlerin ortaya çıkmasını sağlayabilir. Bu duruma örnek olarak Mısır lideri Enver Sedat'ın 1973'teki savaşın ardından İsrail'le barış görüşmelerine başlama kararı verilebilir. İkinci neden ise bürokrasi olabilir. Bu durumda bürokrasideki bir kurumda ya da çeşitli kurumlarda bulunan bir grup değişimin öncülüğünü yapabilir. Fakat arzuladıkları değişimin gerçekleşebilmesi için bu grubun karar alma mekanizmasının üst düzeyinde bulunan yetkililere ulaşabilecek konumda olması gerekir. Üçüncü faktör ise "içeride yeniden yapılanma" (*domestic restructuring*), yani siyasi olarak aktif toplumsal grupların bir konuyla ilgili tutumlarının değişmesi olabilir. Dördüncü ve son olarak ise "dış şoklar" (*external shocks*) olabilir. Bunlar, uluslararası sistemde meydana gelen radikal değişikliklerdir. Bu değişiklikler o kadar büyüktür ki aktörler tarafından farkedilmemelerine imkan yoktur. 1971'de ABD'nin altın standardının uygulanmasına son vermesi veya Enver Sedat'ın Kudüs'ü ziyareti dış ortamdaki radikal değişikliklere örnek olarak verilebilir. Yukarıda açıklanan dört neden aslında bazı durumlarda birbirleriyle paralel şekilde meydana gelebilir ya da bir neden diğerini tetikleyebilir. Dolayısıyla bir dış politika değişikliğine birden fazla iç veya dış dinamik sebep olmuş olabilir.

Hermann'a göre bu faktörlerin neden olduğu dört çeşit dış politika değişiminden bahsedilebilir.⁷ Bunlardan ilki, ufak ayarlamalardır, ki bu durumda dış politikanın temel niteliklerinde, uygulanış amacında ya da kullanılan araçlarda herhangi bir farklılık söz konusu değildir. İkinci olarak "program değişiklikleri" sözkonusu olabilir. Bunlar dış politikada kullanılan yöntemde ya da araçlarda yapılan değişiklikler anlamına gelmektedir. Burada ufak ayarlarda olduğu gibi dış politikanın temel hedefinde bir farklılık söz konusu değildir. Fakat nasıl ve ne çeşit bir dış politika uygulandığı değişime uğramıştır. Kısaca değişim niceliksel değil nitelikselidir. "Problem/amaç değişiklikleri"nde ise dış politikanın temel hedefi radikal değişime uğrar. Dördüncü ve son olarak dış politikanın temel eğiliminde meydana gelen değişiklikten bahsedilebilir, ki bu en kapsamlı değişimi ifade eder. Bu durumda değişen tek bir dış politika davranışı değil, tüm politikadır.

⁵ Ibid., s. 12.

⁶ Charles F. Hermann, "Changing Course: When Governments Choose to Redirect Foreign Policy", *International Studies Quarterly*, Cilt 34, No 1, 1990, s. 11-12.

⁷ Ibid., s. 5-6.

Bu bağlamda, özellikle bahsedilen ilk iki sınırlı değişiklik konusunda süreklilik ve istikrar faktörlerinin değişimle içiçe olduğunu vurgulamak anlamlı olacaktır. Dış politikada değişim daha önce de belirtildiği gibi ancak çok nadiren temelleri sarsabilecek nitelikte olmaktadır. Gerçekleşen çoğu değişim kısmi olmakta ve süreklilik unsurlarını beraberinde taşımaktadır. Rosenau'ya göre de, süreklilik olmadan değişiklik olmaz.⁸ Burada vurgulanmak istenen, dış politikada değişim ve sürekliliğin içiçe geçmiş olduğudur. Benzer şekilde Goldman da dış politikada istikrarı sağlayan bazı faktörleri (*stabilizers*) vurgulamaktadır: Örneğin mevcut politikanın desteklenme düzeyi ile konunun önemi ve karar alma yapısı bir dış politika meselesinde ne ölçüde değişim gerçekleşebileceğini etkileyen temel faktörler arasındadır. Goldman'a göre dış politikada istikrarı sağlayan faktörleri aşp değişim yaşanabilmesi için öncelikle ilgili aktörlerin düşünsel yapısında değişim gerçekleşmesi gerekir.⁹ Bu bağlamda bu çalışma kapsamında değişim, ille de radikal anlamda düşünülmemiş, diğer küçük değişimler de dikkate alınmış, süreklilik ile değişimin içiçe olabileceği kabul edilmiştir.

Dış politikada istikrar ve değişim konusu ele alınırken, karar alma süreçleri üzerinde de durulması gerekir. Zira karar alıcıların iç veya dış ortamdaki gelen uyarıcıları karar alma sürecinde değerlendirmeleri sonucunda dış politikada değişim meydana gelir. Hermann bu süreçleri inceleyerek literatüre önemli katkıda bulunmuştur. Bu süreç yedi aşamalı olarak incelenebilir: Karar alıcıların mevcut politikayla ilgili beklentileri, dış aktörler veya uyarıcılar, dış uyarıcılarla mevcut politika arasında ortaya çıkan çelişkiler, mevcut politikanın sorunlara yol açtığına anlaşılması, alternatifler geliştirilmesi, yeni tercihle ilgili olarak uzlaşmanın ortaya çıkması ve yeni politikanın uygulanması.¹⁰

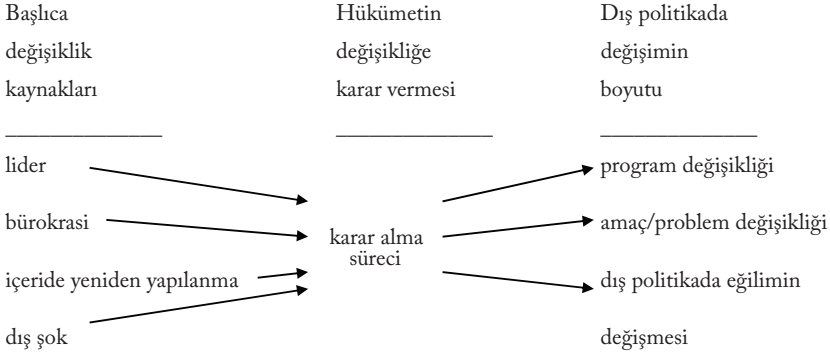
Tüm karar alıcılar bir politika oluşturdukları zaman bu politikayla ilgili belli bir sonuca ulaşmayı hedefler. Dış aktörler ise bu politikaya çeşitli şekillerde tepki verebilirler. Eğer dış aktörlerin tepkisi olumsuz olursa karar alıcılar mevcut politikanın istenen sonuca ulaşmadığına karar verebilir. Bu durumda alternatifler oluşturularak bu konuyla ilgili karar alıcılar arasında uzlaşma sağlanmasına çalışılır.¹¹ Hermann'ın modelinde karar alma süreci büyük rol oynamaktadır, çünkü karar alıcıların politikalarını değiştirip değiştirmeyecekleri bu süreç sonucunda ortaya çıkmaktadır.

⁸ James N. Rosenau, "Restlessness, Change and Foreign Policy Analysis", James N. Rosenau (der.), *In Search of Global Patterns*, New York, Free Press, 1978, s. 369-376'den aktaran Jerel A. Rosati, Martin W. Sampson III ve Joe D. Hagan, "The Study of Change in Foreign Policy", s. 20.

⁹ Kjell Goldmann, *Change and Stability in Foreign Policy. The Problems and Possibilities of Détente*, Princeton, Princeton University Press, 1988. Kuramsal analiz için özellikle kitabın birinci bölümüne bkz. "Part I – Change and Stability in Foreign Policy. A Theoretical Sketch", s. 1-78.

¹⁰ Hermann, "Changing Course", s. 13-20.

¹¹ Ibid.



Şekil 1. Değişimin kaynakları - karar alma süreci - dış politikada değişim.¹²

Hermann tarafından ortaya koyulan bu kavramsal çerçeve aşağıda Türkiye'nin Kosova politikasının analizinde kullanılacak ve yukarıda bahsedilen değişim nedenleri ve türlerinin hangilerinin geçerli olduğu anlaşılmasına çalışılacaktır. Türkiye'nin politikalarını analiz etmeden önce ise kısaca Kosova sorununun tarihi altyapısıyla ilgili bilgi vermek faydalı olacaktır.

Kosova'da Sırp-Arnavut Anlaşmazlığı

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Aralık 1918'de kurulan Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı Sırp hegemonyası üzerine temellendirilmiş, diğer halkların baskı altına alındığı bir siyasi yapıydı. Ülkenin adında isimlerinin geçmesine gerek duyulmayan Arnavutlar ise bu dönemde ezilen gruplardan olmuştu. Hem etnisite, hem dil hem de din açısından ülkedeki baskın gruptan ve diğer azınlıklardan farklı olan Arnavutlar, ülke yönetiminde söz sahibi olamamışlardı. Bu dönemde Arnavutlar üzerinde baskının yoğunlaştığı iki alan dil ve demografiydi. Arnavutça okullar kapatılırken, Arnavutça basın-yayın organlarının faaliyetlerine de izin verilmiyordu. Ayrıca Kosova'nın demografik yapısını değiştirebilmek için bölgeye sistematik olarak Sırlar yerleştirilmekteydi. Bu politikalara Arnavutların tepkisi iki şekilde oldu: "Kaçak" adını verdikleri Sırp karşıtı ayaklanmaları başlatmak veya Arnavutluk'a ya da diğer komşu ülkelere göç etmek. "Kolonileştirme" adını verdikleri politikalar sonucu bölgeye yaklaşık 70.000 Sırp'ın yerleştirilmesi ve 1918-1941 arası bölgeden 90.000-150.000 Arnavut'un kaçmak zorunda kalması yaşanan demografik değişimin boyutları hakkında bir fikir vermektedir.¹³ Bu politikalar sonucunda 1921 nüfus sayımına göre Kosova'daki Arnavutların oranı %65,8 iken 1939'da bu oran %54,4'e düşmüş, buna karşılık Sırların oranı %21,1'den %33,1'e çıkmıştır.¹⁴

¹² Ibid., s. 13.

¹³ Noel Malcolm, *Kosovo, A Short History*, New York, New York University Press, 1998, s. 282 ve 286. Ayrıca Kosova'yla bağlantılı olarak "kolonileştirme" kavramının kullanılışı için bkz. Malcolm, *Kosovo, A Short History*, s. 269; Miranda Vickers, *Between Serb and Albanian. A History of Kosovo*, Londra, Hurst&Company, 1998, s. 103; Frances Trix, "Kosovar Albanians between a Rock and a Hard Place", *Serbia since 1989, Politics and Society under Milošević and After*, Sabrina P. Ramet and Vjeran Pavlaković (der.), Seattle, University of Washington Press, 2005, s. 310.

¹⁴ Julie Mertus, *Kosovo: How Myths and Truths Started a War*, London, University of California Press, 1999, s. 315.

İkinci Dünya Savaşı'nda Kosova, İtalyan işgalci güçleri tarafından Arnavutluk'la birleştirilmiş ve bu durum kolonileştirme döneminde yerleştirilenler başta olmak üzere pek çok Slav kökenlinin bölgeyi terketmesine yol açmıştır. Savaşın sonunda Kosova, Bölgesel Halk Konseyi'nin¹⁵ kararıyla Arnavutluk'tan koparak, tekrar Yugoslavya'nın parçası olmuştur.¹⁶ Savaş sonrasında Tito önderliğinde kurulan Yugoslavya'da Arnavut halk çoğu zaman kağıt üzerinde kalan birtakım yeni haklara sahip olmuştur. Arnavutça eğitime izin verilmiş ve yasal olarak Arnavutça Sırpça-Hırvatça'yla eşit statüye taşınmıştır. Fakat Kosova'da kamu çalışanlarının çoğunun Sırp olması pratikte Arnavutların dezavantajlı konumlarının ve üzerlerindeki fiili baskının devam etmesine neden olmuştur.

Kosovalı Arnavutlar açısından, üzerlerindeki baskı politikasının anayasal düzenlemelerle sona erdirildiği 1968 yılı dönüm noktası oldu. Yeni yasal yapılanmaya göre Kosova'ya neredeyse cumhuriyetlere eşdeğer yetkiler tanınarak, 1969'dan itibaren de ulusal sembol olarak Arnavutluk bayrağını asmalarına dahi izin verildi. 1974'te Kosova'nın Voyvodina'yla birlikte özerk bölge ilan edilerek, bölgeye federasyondan ayrılma hakkı dışında, federe cumhuriyetlere yakın haklar verilmesiyle, 1968 düzenlemeleri daha da ileriye taşındı.

Tito'nun 1980'de hayatını kaybetmesinin ardından Arnavutlar için zor bir dönem başladı ve üzerlerindeki baskı arttı. Yaşam koşullarının zorluğunu protesto etmek için 1981'de Priştine'de gösteri yapan Arnavut üniversite öğrencilerine polis müdahale etti. 32 öğrencinin yaralandığı ve pekçoğunun da tutuklandığı gösteriler, Tito sonrası Yugoslavya'nın yeni bir döneme girdiğinin göstergesi oldu ve Sırp-Arnavut çatışmasının fitilini ateşledi.¹⁷ 1988'de Mitrovica yakınlarındaki Trepçe madenlerinde çalışanların başlattığı greve diğer sektörlere de geniş bir katılım olunca bölgede sıkıyönetim ilan edildi.¹⁸

Bu dönemde Sırlar arasında artmakta olan milliyetçi ajitasyon 1987'de Komünist Parti liderliğine Slobodan Milošević'in gelmesiyle daha da yoğunlaştı.¹⁹ 1986'da Sırp Bilim ve Sanat Akademisi'nin Sırların tarihsel mağduriyetini vurgulayan memorandumunu,²⁰ 1989'da I. Kosova Meydan Muharebesi'nin 600. yıldönümünde Milošević'in Kosova'da yaptığı konuşmada Arnavutların Sırların haklarını ihlal ettiklerini iddia etmesi ve ülkede siyasetçiler ve medya tarafından sürekli kışkırtılan milliyetçiliğin etkisiyle Kosova'da 1980'lerin başından beri zaten mevcut olan Sırp-Arnavut gerilimi daha da tırmandı.²¹ Milošević'in 1989'da Kosova ve Voyvodina'nın özerkliklerini kaldırarak Sırbistan'a bağlı bölge haline getirmesi, Kosova'daki "hassas denge"yi iyice bozdu ve Yugoslavya'nın

¹⁵ Bu Konsey'i oluşturan 142 üyenin sadece 33'ü Arnavuttu. Konuyla ilgili bkz. Malcolm, *Kosovo*, s. 315.

¹⁶ Ibid.

¹⁷ Vickers, *Between Serb and Albanian*, s. 197-198.

¹⁸ Ibid., s. 231-234.

¹⁹ Bu konuda bkz. Malcolm, *Kosovo*, s. 342-356; Misha Glenny, *The Balkans. Nationalism, War and the Great Powers*, 1804-1999, New York, Penguin, 2001, s. 627-633; Vickers, *Between Serb and Albanian*, s. 227-230.

²⁰ Memorandumun tam metni için bkz. Carole Rogel, *The Breakup of Yugoslavia and The War in Bosnia*, Westport, Greenwood Press, 1998, s. 122-123.

²¹ Sabrina Petra Ramet, *Balkan Babel*, 2. baskı, Boulder, Westview Press, 1996, s. 39.

dağılma sürecini belirginleştirdi.²² Bu süreçte, kamu sektöründe çalışan Arnavutlar işten çıkarıldı, Arnavutça eğitime son verildi, Arnavutça basın yayın kurumları kapatıldı, Arnavutça sokak isimleri Sırpça isimlerle değiştirildi.

Artan baskılara Kosovalı Arnavutların tepkisi 1989-1996 arasında barışçı direniş şeklinde gelişti. 1990'da bağımsızlık ilan eden ve 1992'de İbrahim Rugova'yı devlet başkanı seçen Kosovalı Arnavutlar, Sırp yönetiminden bağımsız şekilde paralel yönetimlerini, okullarını, sağlık merkezlerini açtılar ve finansmanını da esas olarak yurtdışında yaşayan Arnavut diasporasının katkılarıyla sağladılar.²³ Fakat Bosna-Hersek Savaşı'na sona erdiren Dayton Barış Anlaşması'nda²⁴ Kosova sorunundan bahsedilmemesi sonucunda hayal kırıklığı yaşayan Arnavutlar arasında giderek daha fazla sayıda grup barışçı direnişin işe yaramadığını dile getirmeye başladı. 1996'da Sırp güvenlik güçlerine ve Arnavut "işbirlikçiler"e yönelik saldırılara başlayan Kosova Kurtuluş Ordusu (*Ushtria Çlirimtare e Kosovës*-UÇK) ilk kez Sırp tarafından öldürülen bir Arnavut öğretmenin Aralık 1997'deki cenaze töreni sırasında kamuoyunun önüne çıktı. Miloşević yönetiminin bu saldırılara tepkisi ise sivil-milis ayrımı yapmadan tüm Arnavutlara yönelik baskı ve saldırılar şeklinde oldu.

Türkiye ve Kosova Meselesi

Sırp güvenlik güçleriyle UÇK milisleri arasındaki çatışmaların şiddetlendiği 1998 yılı tam da Türkiye'nin Dayton Anlaşması'nın imzalanmasından sonraki süreçte Belgrad yönetimiyle ilişkilerini geliştirmeye çalıştığı döneme denk geldi. Bu dönemde Türkiye Belgrad'daki büyükelçiliğini yeniden açmış ve Sırbistan'la Bosna Savaşı sırasında gerginleşen ilişkilerini tamir etmek için çaba sarfetmeye başlamıştı. Tito döneminden itibaren Yugoslavya'yla iyi ilişkiler kurmaya önem veren, tarihsel olarak da hem 1934'deki hem de 1954'deki Balkan Pakti'nda Yugoslavya'yla işbirliği içinde hareket eden Ankara; Balkanlar'da barış, düzen ve istikrarın yeniden sağlanabilmesi için Sırbistan'la işbirliğinin gerekli olduğunu düşünmekteydi.

Fakat Kosova'da şiddet eylemlerinin artması Ankara'yı Sırbistan'la ilişkilerini gözden geçirmeye ve Kosova meselesindeki tavrını belirlemeye zorladı. Türkiye'nin Kosova politikası tartışılmadan önce Bosna Savaşı sırasındaki yaklaşımının kısaca analiz edilmesi karşılaştırmalı bir incelemeye imkan verecektir.

Türkiye Bosna'daki savaş sırasında açık bir şekilde Boşnakların yanında yer aldı. Sırpıları saldırgan taraf olarak algılayan Ankara Boşnakların mağdur taraf olduğunu savundu. Bu algılama tüm siyasi partiler için geçerliydi ve Türkiye, Bosna-Hersek'in

²² Holm Sundhaussen, "Kosovo: Eine Konfliktgeschichte", Konrad Clewing and Jens Reuter (der.), *Der Kosovo-Konflikt, Ursachen-Akteure-Verlauf*, Münih, Bayerische Landeszentrale für politische Bildungsarbeit, 2000, s. 83.

²³ Frances Trix, "Kosovar Albanians between a Rock and a Hard Place", Sabrina P. Ramet and Vjeran Pavlaković (der.), *Serbia Since 1989. Politics and Society under Milošević*, Seattle, University of Washington Press, 2005, s. 317.

²⁴ Dayton Barış Anlaşması'nın metni için bkz. <http://www.state.gov/www/regions/eur/bosnia/bosagree.html> (Erişim tarihi: 9 Kasım 2009)

bağımsızlığını ilk tanıyan ülkelerden biri oldu. Bununla paralel olarak Saraybosna'da ilk büyükelçilik açan ülke de Türkiye oldu.²⁵

Savaş sırasında Türkiye'nin temel politikalarından biri sorunu uluslararası platformlara taşımaktı. Bu çerçevede BM, AGİT, NATO ve İKÖ nezdinde temaslarını yoğunlaştıran Ankara, uluslararası toplumu daha aktif olma konusunda iknaya çalıştı. Türkiye savaşın başından itibaren Sırp'lara yönelik güç tehdidinin kullanılmasını da savundu, fakat tek taraflı güç kullanmaktan kaçındı ve uluslararası askeri misyonların (UNPROFOR) kurulmasına destek verdi. Türkiye ayrıca Boşnak-Hırvat Federasyonu'nun kurulmasına katkıda bulundu²⁶ ve Boşnaklara desteğini uluslararası ambargoya rağmen silah göndermeye kadar götürdü.²⁷ Türkiye'nin Bosna politikası Uzgel'e göre "1990'lar boyunca izlediği en uzun süreli ve en aktif dış politika" idi.²⁸ Benzer şekilde Kut'a göre de "Bosna-Hersek, Türkiye'nin Soğuk Savaş sonrası dış politikasının başlıca ilgi alanlarından biri olmakla kalmadı, bu politikanın anahtarlarının biçimlenmesinde de etkili oldu."²⁹ Sonuç olarak, Türkiye, Bosna Savaşı'nın başından sonuna kadar tutarlı bir politika izledi ve Boşnakların tarafında yer alarak Bosna-Hersek'in bağımsız bir devlet olarak varlığının devamını savundu. Boşnaklarla kurduğu yakın ilişki sayesinde Türkiye uluslararası toplumun çözüm çabalarına da katkı sağladı.

Türkiye'nin Kosova politikası ise yukarıda kısaca özetlenen Bosna politikasından çeşitli açılardan farklı olmuştur. Bunun çeşitli nedenleri vardı. Öncelikle, Kosova ile Bosna'nın Yugoslavya Federasyonu içerisinde sahip oldukları yasal statü birbirinden farklıydı. 1974 Anayasasına göre Bosna-Hersek federe cumhuriyetken, Kosova özerk bölgeydi. Federe cumhuriyet statüsü nedeniyle Bosna geniş bir özerkliğe sahipti ve hatta yasal olarak federasyondan ayrılma hakkı vardı. Özerk cumhuriyetlerin yetkileri ise bu kadar geniş değildi ve ayrılma hakları yoktu. Bu nedenle yasal açıdan Kosova ve Voyvodina'nın Yugoslavya'dan ayrılmaları mümkün değildi. Bu durum dikkate alındığında Kosova'da çatışmalar başladığında Ankara'nın tutumu bu meselenin Yugoslavya'nın iç meselesi olduğu şeklindeydi. Kısaca Türkiye anayasal açıdan ayrılma hakkına sahip olmayan Kosova'nın bağımsızlığı fikrine bu dönemde soğuk yaklaştı.

²⁵ İlhan Uzgel, "Bosna-Hersek ve Türkiye", Oran, *Türk Dış Politikası*, s. 497.

²⁶ Ibid., s. 495-499.

²⁷ Doğan Güreş, genelkurmay başkanlığından emekli olduktan sonra yaptığı açıklamada görevde olduğu dönemde Boşnaklara silah gönderildiğini açıkladı. Bu konuda bkz. "Bosna'ya silah gönderdik", *Hürriyet*, 4 Aralık 1994.

²⁸ Uzgel, "Bosna-Hersek ve Türkiye", s. 495. Türkiye'nin Bosna politikasıyla ilgili olarak ayrıca bkz. Birgül Demirtaş-Coşkun, "Ankara ve Berlin'in Bosna Savaşı'na Yönelik Politikaları: Karşılaştırmalı Bir İnceleme", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 4, No 13, 2007, s. 64-75; Birgül Demirtaş-Coşkun, *Turkey, Germany and the Wars in Yugoslavia: A Search for Reconstruction of State Identities*, Berlin, Logos, 2006, s. 173-228; Didem Ekinci, "The War in Bosnia-Herzegovina and Turkish Parliamentary Debates (1992-1995): A Constructivist Approach", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 6, No 22, 2009, s. 37-60.

²⁹ Şule Kut, "Soğuk Savaş Sonrasında Türkiye'nin Balkan Ülkeleriyle İlişkileri", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreci*, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1999, s. 395.

Türkiye perspektifinden bakıldığında Bosna'yla Kosova arasındaki farklar hukuki durumla sınırlı değildi. İkinci önemli farklılık, Boşnakların Türkiye dışında başka bir anavatanları olmamasıydı. Türkiye, Boşnaklarla paylaştığı tarihi, kültürel ve dinsel özellikler nedeniyle bu grup tarafından adeta bir "anavatan" olarak görülmüş ve Türkiye'de de karşılığını bulan bu anlayış kurulan ilişkilerde kendisini göstermişti. Kosovalı Arnavutlar ise anavatan olarak Arnavutluk'u görmekteydiler. Zaten Türkiye'deki algı da aynı yöneydi. Hatta Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılan tüm halklarda olduğu üzere Arnavutlarda da zaman zaman görülen Osmanlı karşıtlığı ve milli kimliklerini bunun üzerine kurmaları da süreci etkiledi.³⁰

Üçüncü olarak, Bosna'da bir Türk azınlık yokken, Kosova'da Sırp ve Arnavut milliyetçilikleri arasında sıkışan ve giderek artan sorunlar yaşayan bir Türk azınlığı vardı. Bu da azınlığın haklarını korumaya çalışan Türkiye'yle Kosovalı Arnavutlar arasında sorunlara yol açtı. Son olarak, Bosna'da bağımsızlık öncesi herhangi bir Boşnak yeraltı örgütü yokken, Kosova'da UÇK'nın varlığı ve şiddete başvurusu, kendisi de terörle mücadele eden Türkiye açısından Kosova'nın durumunu daha da karmaşık hale getirmişti.

Bu unsurların etkisiyle Türkiye, Kosova'da çatışmaların başlaması üzerine çatışan tarafları şiddeti durdurmaya ve sorunu çözmek için siyasi diyalog başlatmaya çağırırdı. Ayrıca çatışan taraflara karşı tarafsız bir tutum takınmaya özen gösterdi ve herhangi birine destek veriyor gözükmekten kaçındı. Ankara'nın diplomatik girişimleri ise bir yandan Sırp ve Arnavut taraflar, öte yandan bölge ülkeleri ve uluslararası kurumlar üzerinde yoğunlaşmıştı. Bu durumun Türkiye'nin Bosna politikasıyla benzerlik taşıdığı düşünülebilir, fakat Türkiye Bosna olayında savaşın başından itibaren Sırpı saldırgan, Boşnakları mağdur olarak algılamıştı; Kosova'da ise Türkiye Arnavutları da ateşkese çağırılmış, hatta zaman zaman UÇK faaliyetleri "terör eylemi" ya da "terörist faaliyetler" olarak değerlendirilmiştir.³¹

Bu kapsamda 15 Temmuz 1998'de Arnavutluk'u ziyaret eden Cumhurbaşkanı Demirel, çatışmaların sona ermesi için Türkiye tarafından hazırlanan planı açıkladı. Plan özetle şiddetin hemen durdurulması, Kosovalı Arnavutların temel insan haklarının tanınması, savaşan tarafların kısa sürede aralarında diyalog başlatmaları ve tüm yerinden edilmiş kişilerin memleketlerine geri dönmelerine izin verilmesi temeline dayanıyordu.³² Böylece, Türkiye şiddetin durdurulmasının ardından Kosovalı Arnavutlara 1974 anayasasıyla sahip oldukları fakat Miloşević tarafından 1989'da kaldırılan özerkliklerinin geri verilmesinin önemini vurguluyordu. Türkiye'nin arzusu her iki tarafın da temkinli

³⁰ Arnavut milliyetçiliğinin gelişimiyle ilgili olarak bkz. Nuray Bozboru, *Osmanlı Yönetiminde Arnavutluk ve Arnavut Ulusçuluğunun Gelişimi*, İstanbul, Boyut, 1997; Nuray Bozboru, "Arnavut Milliyetçiliğinin Doğuşu, Gelişimi ve Günümüze Etkileri", *Avrasya Dosyası*, Cilt 14, No 1, 2008, s. 113.

³¹ Bu konuda bkz. "Kosova Bölgesindeki Gerilime İlişkin Açıklama", 3 Mart 1998, *1998 Yılı İçinde Dışişleri Bakanlığı Tarafından Yapılan Açıklamalar Sorulara Cevaplar Basın Toplantıları*, Ankara, Dışişleri Bakanlığı Matbaası, 1999, s. 79; "Hırvatistan Cumhuriyeti Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı'nın Ziyaretine İlişkin Açıklama", 13 Mart 1998, *1998 Yılı İçinde Dışişleri Bakanlığı Tarafından Yapılan Açıklamalar Sorulara Cevaplar Basın Toplantıları*, s. 99.

³² Y. Pata, "Albania: Demirel unfolds 4-point plan to resolve Kosovo conflict", Tirana, *ATA*, 15 Temmuz 1998, FBIS-EEU-98-106.

olması ve aralarında siyasi diyalog başlatmalarıydı. Ankara'ya göre aksi takdirde şiddet olayları durdurulamayacak ve çatışmaların önüne geçmek mümkün olmayacaktı.³³

Çatışmaların ilk aşamalarında Türkiye Sırp tarafıyla da temasını devam ettirme konusunda özenli davranmış ve Belgrad'ı da çatışmaları durdurmaya ikna etmek için çaba sarfetmiştir. Bununla paralel bir şekilde Belgrad hükümeti de Türkiye'yle diyalogunu sürdürmeye çalışmıştır. Bu politikanın bir sonucu olarak Dışişleri Bakanı İsmail Cem, Cumhurbaşkanı Demirel'in mesajını Yugoslav lideri Milošević'e iletmek üzere Mart 1998'de Belgrad'ı ziyaret etti. Cem'e göre soruna kısa sürede barışçı bir çözüm bulunamadığı takdirde savaşın tüm Balkanlar'a yayılması tehlikesi vardı. Demirel de mesajında soruna temkinli yaklaşılması çağrısında bulunuyor ve Türkiye'nin çözüm için yardımcı olmaya hazır olduğunu belirtiyordu. Bu çerçevede Türkiye ilk adım olarak taraflara, Yugoslavya'yla Kosova Arnavutları arasında 1996'da imzalanan eğitim anlaşmasının uygulanmaya konulabileceğini ifade etmişti. Dışişleri Bakanı Cem, Belgrad'ı ziyaretinden önce ve sonra BM Genel Sekreteri Kofi Annan'la ve ziyaretin ardından İngiltere Dışişleri Bakanı Robin Cook'la da görüşerek, Türkiye'nin Kosova meselesi ve Yugoslavya'yla ilişkiler konusunda çok taraflı hareket ettiğini gösterdi. Bu dönemde Türkiye'nin temaslarını uluslararası bağlantılarını yeniden kurmak için kullanmaya çalışan Yugoslavya da Türkiye'den Belgrad'ın uluslararası kurumlara yeniden katılımının sağlanması konusunda yardım rica etti.³⁴ İsmail Cem'in ziyareti sırasında Kosova'ya gitmemesi ise Türkiye'de eleştiri konusu olmuşsa da,³⁵ Cem'in Priştine'ye uğramadan ziyaretini sona erdirmesi, Türkiye'nin Kosovalı Arnavutların bağımsızlık talebine destek veriyor görüntüsü vermekten kaçınması şeklinde yorumlanabilir.

Türkiye Kosova konusunda bölgesel aktörlerle de ortak bir zemin bulmaya çalıştı ve görüşlerini Bulgaristan, Arnavutluk ve Makedonya'ya ilettiler. Başbakan Mesut Yılmaz'ın Bulgaristan'ı ziyaret ederek, Başbakan Ivan Kostov'la görüşmesinin yanısıra Türkiye Kosova konusunun gündemde olduğu iki önemli Balkan ülkeleri toplantısına ev sahipliği yaptı. Haziran 1998'de Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya, Arnavutluk, Makedonya, Romanya ve Bulgaristan dışişleri bakanları İstanbul'da bir araya gelerek, Kosova'yla ilgili ortak bir tutum belirlemeye çalıştılar, fakat bir sonuç alamadılar. Toplantıda Yugoslav Dışişleri Bakanı diğer ülkelerin önerdiği çözüm planını reddedince, diğer bakanlar bir açıklamayla şiddetin tırmanmasını eleştirmek ve taraflara diyalog çağrısında bulunmak dışında bir şey yapamamışlardı. Katılımcı ülkeler arasında çatışmayı çözümlmek için kullanılacak enstrümanlar konusunda da anlaşmazlık çıkmıştı. Arnavutluk'un şiddete son vermek için askeri yöntemler kullanılması önerisi diğer ülkelerden kabul görmedi.³⁶

³³ Sami Kohen, "Kosova Politikamız: İlkeler ve Gerçekler", *Milliyet*, 6 Mart 1998.

³⁴ Dışişleri Bakanı Cem'in Yugoslavya ziyaretiyle ilgili olarak bkz. "Cem'den çözüm önerileri", *Milliyet*, 9 Mart 1998; "Cem ziyaretten memnun döndü", *Cumhuriyet*, 9 Mart 1998.

³⁵ Bu konuyla ilgili yorumlar için bkz. Hasan Ünal, "Türkiye Kosova Sorununa Uyanıyor", *Zaman*, 9 Mart 1998, <http://arsiv.zaman.com.tr/1998/03/09/dunya/12.html> (**Erişim tarihi: 1 Ekim 2009**); "Kosova Raporu", İnsani Yardım Vakfı, <http://www.ihh.org.tr/Duenyadan-Haberler-Ayri.49+M555433f87b5.0.html> (**Erişim tarihi: 1 Ekim 2009**).

³⁶ "Kosova kurtulsun", *Milliyet*, 9 Haziran 1998; Sami Kohen, "Sırlara mesaj verildi, ama...", *Milliyet*, 10 Haziran 1998.

Ekim 1998'de Antalya'da düzenlenen Güneydoğu Avrupa Ülkeleri Zirvesi'nde ise Arnavutluk'la Yugoslavya arasında beklenmedik bir uzlaşma çıktı. Yugoslavya'nın BM Güvenlik Konseyi'nin 1199 nolu kararına³⁷ uyacağını açıklaması karşılığında, Arnavutluk da zirvenin sonuç bildirgesinde Yugoslavya'nın kınanması talebinden vazgeçti. Sonuç bildirgesinde Yugoslavya'nın toprak bütünlüğüne ve egemenliğine herhangi bir zarar vermeden Kosova'ya geniş bir özerklik verilmesi gerektiği de belirtildi.³⁸ Türkiye, evsahipliği yaptığı zirvede uzlaşma sağlanmış olmasından memnundu.

Kosova çatışmasının ilk döneminde iktidarda olan ANAP-DSP-DTP koalisyon hükümetinde Dışişleri Bakanlığı görevini DSP'den İsmail Cem yürütmüştü. Ocak 1999'da düşen hükümetin ardından Bülent Ecevit'in Başbakanlığında kurulan ve Mayıs 1999'a kadar görevde kalan hükümet ile erken seçimler sonucunda kurulan DSP-MHP-ANAP koalisyonunda da İsmail Cem Temmuz 2002'ye kadar beş yıl Dışişleri Bakanlığı görevini sürdürerek Türkiye'nin dış politikasında devamlılığın sağlanmasında etkili oldu. Dışişleri Bakanı Cem, Türk dış politikasının Batılı yönelimini desteklemiş ve temkinli davranmayı tercih etmiştir.

Kosova sorunuyla alakalı olarak benzer bir rolü Cumhurbaşkanı Demirel de oynamış ve 1998-1999 döneminde Türk dış politikasının oluşumundaki önemli aktörlerden biri olmuştur. Demirel, Temmuz 1998'de Arnavutluk ziyareti sırasında yaptığı açıklamada uluslararası topluma birkaç sene önce Bosna'da yaşananları hatırlatarak, gerekli derslerin çıkarılması ve aynı olayların Kosova'da yaşanmasının engellenmesi çağrısında bulunmuştur. Demirel ayrıca, Türkiye'nin BM barış gücü dahil alınacak tüm uluslararası önlemlere katılmaya hazır olduğunu açıklamıştır. Bunun yanı sıra, Cumhurbaşkanı Demirel, 1998'de Temas Grubu ülkelerinin devlet başkanlarına mektup göndererek onları Kosova'da hareketsiz kalmaları halinde olabilecekler konusunda uyarmıştır.³⁹

Tüm bunlardan anlaşılacağı gibi Türkiye'nin Kosova politikası aktif ama temkinli bir şekilde yürütülmüş ve Bosna politikasından kısmen farklı gelişmiştir. Yukarıda ele alınan nedenlerden dolayı Türkiye Kosova Arnavutlarının hamiliğini üstlenmemiş ve bağımsızlık taleplerine destek vermekten çekinmiştir. Türkiye esas olarak Bosna'da yaşananları iki devlet arasında gerçekleşen bir savaş olarak değerlendirirken, Kosova'yı ise iç çatışma şeklinde algılamıştır. Ayrıca Bosna'daki öldürme olayları Kosova'ya kıyasla çok daha büyük çaptaydı ve Boşnaklar anavatan olarak Türkiye'yi görürken, Kosovalı Arnavutlar Arnavutluk'a meylediyorlardı.

³⁷ Belirtilen kararda tarafların bir an önce ateşkes ilan etmeleri ve aralarında diyalog başlatmaları çağrısında bulunulmuştur: <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/279/96/PDF/N9827996.pdf?OpenElement> (Erişim tarihi: 15 Ekim 2009).

³⁸ "Uzlaşma Antalya zirvesine de yansdı", *Milliyet*, 14 Ekim 1998.

³⁹ "Türkiye her türlü katkıya hazır", *Cumhuriyet*, 28 Temmuz 1998. Demirel'in görüşleriyle ilgili olarak ayrıca bkz. Pata, "Albania: Demirel unfolds". Temas Grubu ilk kez Bosna Savaşı sırasında 1994 yılında ABD, Rusya, İngiltere, Almanya ve Fransa'nın katılımıyla kurulmuş, 1996'da Gruba İtalya da katılmıştır. Kosova'da şiddet olaylarının artması üzerine aynı Temas Grubu Arnavutlarla Sırpalar arasındaki sorunların çözümü için çaba sarfetmeye başlamıştır.

Bu dönemde Türkiye Balkanlar'dan Kafkaslar'a, Orta Doğu'dan Orta Asya'ya kadar izlediği tüm politikalarda bölge ülkeleri ve Batılı devletlerle birlikte hareket etmeye dikkat etmiş, tek taraflı davranmaktan özellikle kaçınmıştı.⁴⁰ Kosova politikasında bunu açık şekilde görmek mümkündür. Bu çerçevede, Türkiye'nin Kosova politikasının uluslararası toplumla paralel iki temel özelliği vurgulanmalıdır: İlk olarak, Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünün ve egemenliğinin devamı karar alıcılar tarafından sıklıkla altı çizilen bir konu olmuştur; İkinci olarak, Kosova'nın geniş özerkliğe sahip olması üzerinde durulmuştur. Bu iki prensibe dayanan politika, ne tam olarak Kosova Arnavutlarını ne de Sırpıları tatmin etmiştir. Türkiye'nin yaklaşımı sınırların bütünlüğünü vurgulamasından ötürü Sırpılar tarafından "örtülü bir takdir", Arnavutlar tarafından ise "örtülü bir tepki" ile karşılanmıştır.⁴¹ Başka bir deyişle, Türkiye'nin sürekli olarak Yugoslavya'nın toprak bütünlüğü çerçevesinde çözüm bulunması gerektiğini ifade etmesi Sırpılar tarafından pek açıkça dile getirilmese de memnuniyetle karşılanmış, Arnavutları ise tatmin etmemiştir. Nitekim Dışişleri Bakanı Cem Mart 1998'de Belgrad'a yaptığı ziyarette Miloşević ve Dışişleri Bakanı Zivadin Jovaneviç'le görüşmelerinde her iki konuyu da vurgulamıştır. Bir yandan, Miloşević yönetimi bölgeye geniş özerklik tanımaya sıcak yaklaşmıyor; öte yandan Kosovalı Arnavutlar sadece ve sadece bağımsızlık talep ediyor, bağımsızlık dışındaki hiçbir çözüm formülünü tartışmak dahi istemiyordu. İki tarafın taleplerinin aşırı uçta olması Türkiye'nin ılımlı tutumunun her iki taraf açısından da temkinli karşılanmasına yol açıyordu. Bu nedenle, Kosovalı Arnavutlar, Türkiye'yi mücadelelerine destek vermemekle eleştiriyor ve Bosna Savaşı sırasında Ankara'nın farklı bir tutum sergilediğini hatırlatıyorlardı.⁴² Yine de Arnavutlar Türkiye'nin politikalarına yüksek sesle tepki vermekten kaçınmışlardı. Görüldüğü üzere, Türkiye, Kosova meselesinde uluslararası toplumu harekete geçirmeye çalışarak aktif politika yürütmüş, fakat bunu Bosna Savaşı'na kıyasla daha düşük profilde gerçekleştirmiştir. Türkiye'nin Bosna ve Kosova politikaları arasındaki önemli bir farklılık da, Kosova'daki olaylar başladığında Türkiye'nin bölgesel veya uluslararası kuruluşlar nezdinde doğrudan askeri müdahale çağrısında bulunmaktan kaçınmasıdır. Buna karşılık daha alt perdeden Bosna'daki hatanın tekrarlanmaması gerektiği vurgulanarak, bir an önce şiddetin durdurulması için harekete geçilmesi istenmiştir. Bu bağlamdaki başka bir önemli söylem de eğer herhangi bir müdahale gerçekleşirse Türkiye'nin katılmaya hazır olduğunu.⁴³

Bu sırada Ankara'nın önem verdiği konular arasında, diğer Balkan ülkeleriyle ortak bir zemin oluşturmaya çalışmak ve mümkün olduğu kadar uzun süre Belgrad'la teması sürdürmek de vardı. Bu noktada Türkiye'deki iktidar partileriyle muhalefet arasında Kosova konusunda belirgin bir farklılık ortaya çıktı. Gerek sağ gerekse sol muhalefet partileri, hükümeti aşırı temkinli davranmakla suçlayarak, Arnavutları yeterince desteklememekle eleştirmeye başladılar. Ankara'nın hem tarihi hem de kültürel nedenlerden dolayı

⁴⁰ Eylem Altunya, *The Kosovo Crisis and Turkey (1991-2001)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bilkent Üniversitesi, Ekonomik ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eylül 2003, s. 120.

⁴¹ Kut, "Soğuk Savaş Sonrasında Türkiye'nin Balkan Ülkeleriyle İlişkileri", s. 402.

⁴² "Türkiye'deki Arnavutlar uyanmadı", Kosova'nın Türkiye Temsilcisi Enver Tali'yle yapılan söyleşi, *Aksiyon* Cilt 5, No 214, 9-15 Ocak 1999, s. 46.

⁴³ Dietrich Schlegel, "Die Rolle der Türkei während der Konflikte in Ex-Jugoslawien", *Zeitschrift für Türkeistudien*, Cilt 12, No 2, 1999, s. 266.

Arnavutların yanında yer almasını savunan bu gruplar, sürekli olarak Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünün savunulmasına tepki gösterdiler. 1974 Yugoslav Anayasası'na göre Kosova'nın kendi sınırlarının belli olduğunu savunan bu görüşe göre, Türkiye, Yugoslavya'nın değil Kosova'nın toprak bütünlüğünü dile getirmeliydi. Yine muhalif gruplara göre Batılı ülkelerin diplomatik temsilcileri sık sık Kosova'yı ziyaret ederken, Belgrad'daki Türkiye Büyükelçisi nadiren Kosova'ya gitmekteydi. Fazilet Partisi'nden Mustafa Baş, TBMM'de yapılan Kosova özel oturumunda Kosova'da ölen Arnavutları "şehit" olarak niteledi ve Belgrad'daki Türk Büyükelçisini Kosova'ya yılda en fazla bir kez gitmekle eleştirdi.⁴⁴ Kosova'nın Sırbistan'ın bir iç meselesi değil Türkiye'nin güvenlik sorunu olduğunu savunan Baş, Sırbistan'ın toprak bütünlüğünden önce Kosova'nın toprak bütünlüğünün garanti altına alınmasının gerekli olduğunu belirtti.⁴⁵ Aynı partiden Hüseyin Kansu da Kosovalı Arnavutların barışçıl yollarla haklarını elde edemediklerini, dolayısıyla silahlı mücadelelerinin haklı olduğunu savunarak Türkiye'nin daha aktif bir politika geliştirmesi gerektiğini belirtti. Kansu'nun söyleminde Sırbistan İsrail'e benzetilerek, Arnavutlara yönelik cinayetler işlendiği ve Ankara'nın olanlara seyirci kaldığı vardı.⁴⁶ CHP'den de bazı milletvekilleri benzer şekilde hükümete eleştiriler getirdiler. Örneğin CHP Grubu'nun görüşlerini dile getiren Ali Dinçer, Ankara'nın Kosova'ya yaklaşımını "donuk" diye niteleyerek, özerklik dışındaki modellerin de dikkate alınmasının gerekliliğini vurguladı. Dinçer, SSCB'nin yıkılma sürecini hatırlatarak, artık bu ülkeden bağımsızlığını kazanan cumhuriyetlerin toprak bütünlüğünün desteklendiğinin altını çizdi.⁴⁷ Öte yandan, o dönemde iktidar partisi DSP'nin milletvekili olan Mümtaz Soysal'ın, Türkiye'nin açıkça bağımsızlık argümanını ileri süremeyeceğini belirtmesi önemliydi. Soysal'a göre bir ülkenin sınırlarının açıkça değiştirilebileceğini belirtmek uygun olmazdı. Onun yerine Kosova'nın Yugoslavya içindeki federe devletlerden biri olması mümkün olabilirdi.⁴⁸ Bakanlar Kurulu'nun 16 Mart 1998'de özerklik dışındaki diğer seçeneklerin de konuşulabileceğini belirtmesi muhalefet tarafından memnuniyetle karşılandı.⁴⁹ Bu dönemde Meclis'te yapılan tartışmalar özellikle muhalefet partilerinin bağımsızlık seçeneğine pek de uzak durmadığını göstermesi açısından önemlidir. Bir başka önemli nokta da Kosova konusunda en aktif olan milletvekillerinin Balkanlar kökenli olmasıydı ki bu duruma örnek olarak FP'nden Hüseyin Kansu ve CHP'den İrfan Gürpınar verilebilir.

⁴⁴ TBMM Genel Kurul Tutanağı, 20. Dönem, 3. Yasama Yılı, 64. Birleşim, 10 Mart 1998, s. 62, http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=298&P5=B&web_user_id=7254831&PAGE1=62&PAGE2=62, (Erişim tarihi: 26 Ocak 2010).

⁴⁵ TBMM Genel Kurul Tutanağı, 20. Dönem, 3. Yasama Yılı, 67. Birleşim, 17 Mart 1998, s. 61, http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=301&P5=B&web_user_id=7254845&PAGE1=61&PAGE2=61, (Erişim tarihi: 26 Ocak 2010).

⁴⁶ Hüseyin Kansu, *Kosova İkinci Bosna Olmasın*, İstanbul, Yıldızlar, 1998, s. 31 ve 59.

⁴⁷ TBMM Genel Kurul Tutanağı, 20. Dönem, 3. Yasama Yılı, 127. Birleşim, 23 Temmuz 1998, s. 49-52, http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=465&P5=B&web_user_id=7254866&PAGE1=49&PAGE2=52, (Erişim tarihi: 26 Ocak 2010).

⁴⁸ TBMM Genel Kurul Tutanağı, 20. Dönem, 3. Yasama Yılı, 67. Birleşim, 17 Mart 1998, s. 59, http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=301&P5=B&web_user_id=7254891&PAGE1=59&PAGE2=59 (Erişim tarihi: 26 Ocak 2010).

⁴⁹ Bkz. TBMM Genel Kurul Tutanağı, 20. Dönem, 3. Yasama Yılı, 67. Birleşim, 17 Mart 1998'de yapılan tartışmalar.

Hermann'ın modeli ışığında, Kosova'da şiddet olaylarının yeniden başlaması Türkiye açısından dış şok olarak nitelendirilebilir. Balkanlar'daki istikrarsızlık, Türkiye'yi hem siyasal, hem sosyal hem de ekonomik açıdan etkilemekteydi. Bu yeni duruma karşı iktidarın belirlediği politika, Yugoslavya'nın toprak bütünlüğü içerisinde Kosovalı Arnavutlara eski özerkliklerinin verilmesi temelinde oldu. Bu durum dış aktörlerle uyumluysa da, fakat içeride muhalefet bu politikaya ciddi eleştiriler getirdi. Dolayısıyla Hermann'ın kuramındaki karar alma sürecinde bahsettiği şekilde hükümetin politikası tepkilerle karşılaştı. İleriki bölümlerde bahsedileceği üzere alternatif politikalar gündeme gelmeye başladı. Goldmann da bir politikanın desteklenme düzeyinin sürekliliği sağladığının altını çizmektedir. Buna göre bu dönemde koalisyon hükümetinin politikasıyla ilgili oluşan meydan okumalar, bu politikanın sürekliliğini tehlikeye soktu.

NATO Müdahalesi ve Türkiye

Her ne kadar NATO'nun Mart 1999'dan itibaren Kosova'ya düzenlediği askeri müdahale, BM Güvenlik Konseyi'nden onay almamışsa da, Türkiye, daha önceden söz verdiği şekilde müdahaleyi destekledi ve hatta aktif olarak da katıldı. Hukuki sorunlara rağmen müdahaleye katılırken Türkiye, yine çoktarafli hareket etmeye özen gösterdi. NATO müdahalesinin başlamasıyla birlikte Ankara Kosovalı Arnavutların yanında olmaya devam etti ve Sırp liderliğine yönelik tavrını sertleştirdi. Aslında NATO müdahalesi Türkiye içinde de hem siyasiler arasında hem de basında meşruiyet tartışmalarına yol açmış ve gelecekteki benzer olaylar için emsal teşkil edip etmeyeceği gündeme geldi. Buna rağmen resmi politika, NATO müdahalesini başından sonuna destekledi.

Müdahale sırasında, Kızılay'ın Arnavutluk ve Makedonya'da kurduğu mülteci kamplarını ziyaret eden Cumhurbaşkanı Demirel, Sırpıları Kosovalı Arnavutlara soykırım uygulamakla suçladı. Milošević'in Kosova'yla ilgili amaçlarına ulaşamayacağını belirten Demirel, Sırp liderin Eski Yugoslavya Savaş Suçları Mahkemesi tarafından yargılanması gerektiğini de dile getirdi.⁵⁰ Kızılay'ın kurduğu kamplarda 6400 mülteciye hizmet veren Türkiye 7458 mülteciyi de ülkesine kabul ederek, Bulgaristan Türklerinin 1989'daki göçü sırasında kurulmuş olan Kırklareli'ndeki Gaziosmanpaşa Mülteci Kampı'nda barınmalarına imkan tanıdı.⁵¹

NATO müdahalesinin başlamasının ardından Türk uçakları, ilk başta denetim uçuşlarına katılmışlar, daha sonra da bombardımanda yer almışlardı.⁵² Ayrıca Ankara, hava üslerini NATO'nun kullanımına açmış, fakat operasyonda bunlara ihtiyaç duyulmamıştı.⁵³ Kosova'da sivillere yönelik katliamların artmasının ardından Ankara, Sırp yönetimine yönelik eleştirilerini arttırmış ve olayların asıl sorumlusu olarak Sırp yönetimini görmeye başlamıştır. Sırbistan'ın uluslararası toplum nezdinde giderek prestij kaybetmesi, Kosova'nın

⁵⁰ Demirel'in ziyaretiyle ilgili olarak bkz. Sedat Ergin, "Demirel ve Kosova krizi", *Hürriyet*, 13 Nisan 1999.

⁵¹ Sami Kohen, "Türkiye ne kazandı, ne kaybetti?", *Milliyet*, 12 Haziran 1999.

⁵² İlhan Uzgel, "Kosova Sorunu ve Türkiye", Oran, *Türk Dış Politikası*, s. 512.

⁵³ Kohen, "Türkiye ne kazandı".

bağımsızlığının tanınmasına giden yolda önemli bir kilometre taşıdır. Türkiye'nin BM Güvenlik Konseyi kararı olmadığı için uluslararası hukuk açısından tartışmalı olan böyle bir müdahaleyi onaylaması, desteklemesi ve hatta daha sonra aktif olarak Sırp hedeflerinin bombalanması eylemine katılması Türk dış politikası açısından önemlidir. Bu politikayla Türkiye yaşanan trajediden Sırp'ları sorumlu tuttuğunu göstermiştir. Aslında Türkiye'nin bu olayla Kosova'daki Sırp-Arnavut anlaşmazlığında temkinli davranmayı bırakarak 2008'deki tanımaya giden yolu başlattığı öne sürülebilir. Yukarıda üzerinde durulan Meclis tartışmaları da bu konuda yol göstericidir. Yine de Türkiye NATO'nun havadan müdahalesinin kısa sürede başarı kazanamayacağını anlaşılması üzerine kara birlikleri gönderme ihtimali tartışılmaya başlandığında geleneksel politikasını sürdürerek bu alternatife karşı temkinli yaklaştı. Ankara'ya göre NATO başarı elde edene kadar hava operasyonuna devam etmeliydi.

NATO operasyonunun Türkiye açısından sonuçlarına baktığımızda ilk olarak Türkiye'nin ABD ve Avrupa ülkeleriyle paralel hareket ederek, havadan müdahaleyi desteklediğini ve bu durumun Türkiye'nin NATO'daki konumunu güçlendirerek, müttefikler arasındaki prestijini arttırdığı belirtilebilir. Öte yandan, Türkiye'nin operasyona verdiği destek, Kosovalı Arnavutlar açısından da önemli olmuştur. Fakat, operasyon diğer bölge ülkelerinde olduğu gibi, Türkiye'de de ekonomik kayıplara yol açtı. Yapılan tahminlere göre ticarete, Batı Avrupa bağlantısında yaşanan aksamalar nedeniyle Türkiye'nin uğradığı kayıp 100 milyon Dolar'a, turizmde ise 500 milyon Dolar'a ulaşmıştır. Operasyon sırasında Türkiye'den Avrupa'ya ve Avrupa'dan Türkiye'ye mal taşıyan tırlar, Yugoslav toprakları yerine Romanya veya Makedonya üzerinden geçmiş, bu da yolun uzayarak ulaşım masrafının artmasına yol açmıştır.⁵⁴

1999'dan İtibaren Yeni Kosova ve Türkiye

NATO müdahalesinin ardından Kosova uluslararası toplum tarafından yönetilmeye başlandı ve BM Kosova Misyonu (UNMIK) yönetimde söz sahibi başlıca güç haline geldi. Her ne kadar BM Güvenlik Konseyi'nin 1244 sayılı kararına⁵⁵ göre Kosova Sırbistan'ın parçası sayılsa da, Belgrad'ın bölge üzerinde etkisi ve fiili kontrolü kalmadı.

Türkiye'nin bu dönemdeki politikalarını iki ana ekseninde tartışmak mümkündür. İlk olarak güvenlik politikaları bağlamında, Türkiye en başından itibaren uluslararası barış gücünün parçası olmuştur. Nüfusunun önemli bir kısmı Türklerden oluşan Prizren, Mamuşa ve Dragos'ta konuşlandırılmak üzere Kosova Gücü'ne (*Kosovo Force*-KFOR) asker gönderildi. İkinci olarak siyasi açıdan bakıldığında Ankara, Kosova'daki Türk azınlığın yeni dönemdeki durumuyla yakından ilgilendi. Aslında Miloşeviç'in Arnavutlara karşı ayrımcı politikalarının başlamasıyla birlikte Türklerle Arnavutlar arasında da gerginlik başlamıştı. Zira azınlıklara karşı "böl ve yönet" politikası izleyen Sırp lider, Arnavutlara

⁵⁴ NATO müdahalesinin Türkiye açısından bir değerlendirmesi için bkz. Mehmet Ali Birand, "Bombalayarak doğru mu yapıyoruz?", *Posta*, 2 Haziran 1999; Kohen, "Türkiye ne kazandı".

⁵⁵ <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/172/89/PDF/N9917289.pdf?OpenElement> (Erişim Tarihi: 15 Ekim 2009).

yönelik baskıcı politikalar izlerken Türklerin yasal haklarını kullanmalarına izin vermiş, bu da Arnavutlarla Türk azınlık arasında gerginliklere neden olmuştu. Kut'un ifadesiyle 1999'da "Sırbistan'a karşı yapılan NATO harekâtı sonrasında iyice yükselen Arnavut milliyetçiliği kendisini Sırp, Türkler, Boşnaklar ve Çingenele karşı" tanımladı.⁵⁶ Böylece daha önce de yaşanan Arnavut-Türk gerginliği yeni dönemde daha fazla su yüzüne çıkmaya başladı.

Milošević'in ayrımcı politikalarının yanısıra, Kosovalı Arnavutların uzun yıllar Sırp otoritesi altında yaşadıkdan sonra artık Kosova'yı kendi başlarına yönetme zamanlarının geldiğine inanmaları da Türk-Arnavut gerginliğinde etkili oldu. Ayrıca tarihsel, dinsel ve kültürel benzerliklerden dolayı genel olarak Arnavutlar Türklerin gerçekte Arnavut olduğunu iddia etmekteydiler. Kosovalı Türkler ise zaten yıllardan beri Arnavutların kendilerini asimile etmeye çalıştığından şikayet ediyorlardı.⁵⁷ Yaşanan sıkıntılardan bir diğeri de Sırp'ların yönetimden çekilmek zorunda kalmasının ardından Arnavutların kamu kurumlarında çalışan azınlık mensuplarının görevlerine son vermeleriydi. Özellikle Prizren'de yaşayan Türklerden işten çıkartılanlar olmuştu.⁵⁸

Bu durumda Türkler iki alternatifle karşı karşıya kaldılar: Ya Arnavutlaşma baskısına karşı koyacaklar ya da Arnavut kimliğine asimile olmayı kabul edeceklerdi. Öte yandan, Türkiye'deki karar alıcılar da bölgedeki azınlığın yaşadığı zorlukların farkındaydı. Dönemin Başbakanı Bülent Ecevit de, NATO müdahalesinden sonra Türklere baskının arttığını vurgularken,⁵⁹ NATO Operasyonu'nun ardından Kosova'ya giden Dışişleri Bakanı İsmail Cem, bir yandan Türkiye'nin Koordinasyon Ofisi'ni açtı, öte yandan Türk toplumunun haklarının devam ettirilmesi çağrısında bulundu.⁶⁰

Türkiye'nin tüm çabalarına ve azınlığın taleplerine rağmen, UNMIK yönetimindeki altındaki Kosova'da Türkler bazı yasal haklarını kaybettiler. 1974 tarihli Yugoslav Anayasası'na göre Türkçe Kosova'daki üç resmi dilden biriydi (diğerleri Arnavutça ve Sırpça'ydı).⁶¹ Türklerin anadillerinde eğitim ve yayın yapma hakları mevcuttu. Fakat UNMIK yönetimindeki yeni Kosova'da hazırlanan anayasal taslakta Türkçe resmi dil olarak tanınmamıştı. Türk tarafının artan eleştirileri üzerine BM Genel Sekreteri'nin Özel Temsilcisi Bernard Kouchner, Türk toplumuna mektup göndererek kendi bölgelerinde

⁵⁶ Şule Kut, "Kosova Türkleri: Nasıl Bir Gelecek?", *Balkanlar'da Kimlik ve Egemenlik*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005, s. 230.

⁵⁷ Baskın Oran, "Balkan Müslümanlarında Dinsel ve Ulusal Kimlik. Yunanistan, Bulgaristan, Makedonya ve Kosova Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme" Ankara Üniversitesi, *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt 48, Sayı 1-4, 1993, s. 119-120; İlhan Uzgel, "Kosova ve Güneydoğu: Benzerlikler ve Farklılıklar", Oran, *Türk Dış Politikası, Cilt II: 1980-2001*, s. 508; Baskın Oran, "Balkanlarda Müslümanlar ve Türkler", Oran (der.), *Türk Dış Politikası, Cilt II: 1980-2001*, s.169.

⁵⁸ *Yeni Dönem*, No 61, 16 Nisan 2001'den aktaran Nazif Mandacı, "Balkanlar İle İlişkiler", Haydar Çakmak (der.), *Türk Dış Politikası 1919-2008*, Ankara, Platin, 2008, s. 828.

⁵⁹ Erhan Türbedar, "Tarihte Değişen Siyasî ve Sosyal Dengeler İçinde Kosova Türkleri", s. 61-94. Erhan Türbedar (der.), *Balkan Türkleri, Balkanlar'da Türk Varlığı*, ASAM, Ankara, 2003, s. 88.

⁶⁰ Altunya, *The Kosovo Crisis and Turkey*, s. 134.

⁶¹ Türbedar, "Tarihte Değişen Siyasî ve Sosyal Dengeler", s. 90-91.

anadillerini kullanmaya devam edebileceklerini belirtti.⁶² UNMIK yönetimi ayrıca Türkçe ders saatlerini sınırladı ve seçimlerle ilgili resmi dökümanları Türkçe yayınlamak istemedi. UNMIK'in bu politikaları Türk azınlığın 28 Ekim 2000 seçimlerini boykot etmeleriyle sonuçlanmıştı.⁶³

Türkeş'e göre NATO'nun 1999'da gerçekleştirdiği müdahalenin ardından Kosova'daki Türk azınlığın yaşadığı sorunların giderek daha fazla artması aslında küresel-bölgesel aktörlerin çıkarlarının ayrışmasının sonucuydu. Buna göre, küresel aktörler Kosova'yı hem siyasi hem de ekonomik açıdan kontrollerine almaya başlamışlardı. Bunun en iyi örneği BM'nin Kosova'da kurduğu yönetim, ABD'nin inşa ettiği *Bondsteel* askeri üssü ve AB'nin Kosova ekonomisinde sağladığı hakimiyetti. Böylece küresel güçlerin Kosova'da sağladıkları etkinlik, bölgesel grupları, örneğin Türkleri, giderek daha fazla ihmal etmelerine yol açmıştı.⁶⁴ Bir başka deyişle, Kosova, otoriter bir rejimden bağımsızlık, demokrasi ve liberal ekonomiye doğru ilerlerken Türkler yeni dönemde eski haklarından bile mahrum bırakılmıştı. Kosova küreselleştikçe Türkler sahip oldukları hakları da yitirmek durumunda kalmışlardı. Aslında bu durum Batı'yla giderek daha fazla entegre olan bölge ve ülkelerde azınlık haklarının daha fazla tanınacağı şeklindeki yaygın kaniya aykırıdır. Bu paradoksa karşı Türkiye'nin 1999 sonrasındaki temel argümanı, Türklerin Kosova'da kurucu halk konumlarının devam ettirilmesi gerektiğiydi. Böylece Kosova Türk halkı Yugoslavya Federasyonu döneminde elde ettiği haklarını korumuş olacak ve yeni dönemde de devam ettirebilecekti.

Kosovalı yetkililer ise mevcut problemlerin bağımsızlığın kazanılmasıyla birlikte çözülebileceğini belirtiyorlardı. Entegrasyonun tek taraflı olamayacağı da ifade edilerek, sorunların aşılmasında Türklerin katkısının da beklendiği söyleniyordu.⁶⁵ Etnik azınlıkların korunması için Priştine yönetiminin oldukça yüksek demokratik yasal standartlar benimsediği belirtilerek azınlık haklarının korunması ve azınlıkların Kosova kamu yaşamına entegrasyonu için ciddi çabalar sarfedildiği de ifade edilmektedir.⁶⁶

Bu arada Türk azınlığı temsil eden Kosova Demokratik Türk Partisi (KDTP) 1990'da kurulmuştu. Böylece Türkler bu parti vasıtasıyla Kosova'nın siyasi yaşamında rol oynama fırsatı elde ettiler ve ileride hükümete dönüşmesi beklenen Kosova Geçici Konseyi'nde

⁶² Ibid., s. 91. Benzer bir durum Kosova'nın bağımsızlığının ardından ilan edilen ettiği Anayasa'da da geçerli olmuştur. Türkçe sadece Türklerin yoğun olduğu belediyelerde resmi dil olarak kabul edilmiş ve bu da 1974'deki duruma göre Kosovalı Türkler açısından dezavantaj oluşturmuştur. Anayasa metni için bkz. <http://www.kushtetutakosoves.info/repository/docs/Constitution.of.the.Republic.of.Kosovo.pdf> (**Erişim Tarihi: 20 Ocak 2010**).

⁶³ Uzel, "Kosova Sorunu ve Türkiye", Oran, *Türk Dış Politikası*, s. 513. UNMIK yönetimi altındaki Kosova'da Türklerin yaşadığı sorunlarla ilgili olarak ayrıca bkz. Nazif Mandacı, "The Turks of Kosovo and the Protection of Minority Culture at the Local Level", *Perceptions*, Cilt 9, No 2, 2004, s. 59-74.

⁶⁴ Mustafa Türkeş, "Türkiye'nin Balkan Politikasında Devamlılık ve Değişim", *Avrasya Dosyası*, Cilt 14, No 1, 2008, s. 267-268.

⁶⁵ Yazarın Kosova Cumhuriyeti Maslahatgüzarı Bekim Sejdiu ile yaptığı söyleşi, Ankara, 6 Mart 2009.

⁶⁶ Ibid.

yer aldılar.⁶⁷ Ek olarak, toplam sandalye sayısı 120 olan Kosova Parlamentosu'nda Türk azınlık için iki sandalyelik kota ayrıldı. Bu kota Türklerin toplam nüfus içindeki oranlarına paraleldi. Türkler ayrıca hükümette de bakan olarak görev aldılar (Örneğin KDTP Lideri Mahir Yağcılar Çevre Bakanı oldu). Özetle, hukuki açıdan bakıldığında Türk azınlık yeni dönemde yasal bazı haklarını kaybetmiş olsa da, fiili olarak Kosova siyasetinde rol oynama şansına sahip oldu. Ayrıca, diplomatik çevrelere göre, KDTP'ye Türkiye'nin bu dönemde verdiği siyasi desteğin Arnavutlar tarafından engellenmeye çalışılmaması da olumlu bir gelişme olarak nitelendirilmelidir.

Kosova'nın Bağımsızlığı ve Türkiye

Türkiye Kosova'nın bağımsızlığı fikrine adım adım yaklaşmıştır. Rugova'nın 1992'de ilk defa devlet başkanı düzeyinde Özal tarafından kabul edilmesi baştan itibaren Türkiye'nin Arnavutlara yakınlık gösterdiğine işaret ediyordu. Her ne kadar ilerleyen yıllarda sürekli olarak Yugoslavya'nın toprak bütünlüğü vurgulansa da, Mart 1998'de hükümetin özerklik dışındaki seçeneklerden de bahsetmesi önemli bir adımdı.⁶⁸ Bunun yanında, Türkiye'nin resmi olarak tanımayı reddettiği yıllarda bile gerek sağ gerekse sol muhalefet partilerinin Türkiye'nin Kosova'yı tanıması gerektiğini belirtmiş olmaları önemlidir. Hatta aşağıda belirtildiği üzere, statü görüşmelerine başlama kararı verilmesinin ardından yapılan Dışişleri Bakanlığı açıklamasında yine bağımsızlık ihtimalinin dışlanmaması, aynı zamanda Ahtisaari Planı'nın kabulü için Türkiye'nin BM Güvenlik Konseyi'nde yaptığı girişimler Ankara'nın Kosova'yı tanıma politikasının zaman içinde şekillendiğini ve adım adım oluşturulduğunu ortaya koymaktadır.

Kuramsal açıdan bakıldığında, uluslararası toplumun Kosova'nın bağımsızlığı fikrine giderek daha sıcak yaklaşmasının ardından Ankara'nın resmi politikasında da değişim yaşanmaya başladığı açıktır. Daha önce de bahsedildiği gibi, aslında ilk baştan itibaren iktidarın politikası muhalefet partileri tarafından eleştirilmekteydi. Anlaşılan iç tepkiler dış ortamdaki değişimle birleşince Türkiye'deki karar alıcılar Kosova'nın bağımsızlığına yönelik tutumlarını gözden geçirmek zorunda kaldılar. Yine Hermann'ın modeline dönersek, Türkiye'nin Kosova politikası örneğinde, uygulanan politikanın beklenen sonucu vermemesi ve dışarıdan tepkiler alması alternatif tutumlar geliştirilmesi, bunlar üzerinde uzlaşma sağlanması ve sonunda da bu politikaların uygulamaya konulması sonucunu getirmiştir.

Türkiye, yukarıda bahsedilen faktörlerin etkisiyle, Kosova'nın bağımsızlığını ilk tanıyan ülkelerden biri oldu. Türk basınına göre Türkiye, ABD, Fransa, İngiltere, Almanya, Estonya ve Afganistan'ın ardından Kosova'yı tanıyan yedinci ülkeydi.⁶⁹ Bu karar çeşitli açılardan analiz edilebilir. Ankara'nın Balkanlar'la ilgili temel politikasını belirlerken

⁶⁷ Şule Kut, "Turks of Kosovo: What to Expect?", *Perceptions*, Cilt 5, No 3, Eylül-Kasım 2000, s. 56 ve 58.

⁶⁸ TBMM Genel Kurul Tutanağı, 20. Dönem, 3. Yasama Yılı, 67. Birleşim, 17 Mart 1998, s. 54, http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=301&P5=B&web_user_id=7745828&PAGE1=54&PAGE2=54 (**Erişim Tarihi: 30 Haziran 2010**).

⁶⁹ "Kosova'yı Tanıyan Ülke Sayısı 21'e Ulaştı", *Milliyet*, 22 Şubat 2008.

1990'larda olduğu gibi yine Batı'yı takip ettiği,⁷⁰ bu anlamda da Türkiye'nin Kosova'yı tanımamasının değişimden ziyade sürekliliği gösterdiği ifade edilebilir. Bu noktada Rosenau'nun belirttiği gibi dış politikada değişim ve süreklilik faktörlerinin biraradalığı dikkati çekmektedir. Öte yandan, kendi sınırları içinde azınlıklar ya da farklı gruplarla ilgili sorunlar yaşayan ülkelerin Kosova'nın bağımsızlığını tanımadıkları (örneğin İspanya, Azerbaycan, Romanya, Slovakya vb.), hatta bu durumun AB içinde de Kosova'yı tanıyan ve tanımayan ülkeler arasında bir çatlağa yol açtığı dikkate alındığında, kendi içinde yaşadığı Kürt meselesine rağmen Ankara'nın tanıması dikkate değer bir durumdur. Bu nedenle aşağıda Türkiye'nin neden etnik ayrılıkçılık sorunu yaşayan ülkeler gibi temkinli davranmayı tercih etmeyip, Priştine'yi ilk tanıyan ülkelerden biri olduğu sorusuna cevap aranacaktır.

Öncelikle, diğer aktörler gibi Türkiye'de 1998-1999'da yaşanan şiddet olayları nedeniyle Kosova'nın Sırp yönetimine geri verilemeyeceğinin farkındaydı ve Kosovalı Arnavutların bağımsızlığına giden sürecin geri çevrilmesinin mümkün olmadığını görüyordu. Bazı Batılı ülkelerin, özellikle de ABD'nin hamiliğinde Arnavutların kendi devletlerini oluşturmakta oldukları açıktı. *Avrupa'nın "Birliği" ve Türkiye* başlıklı kitabında İsmail Cem, 1990'ların sonlarında Kosova'nın devlet olma sürecinde olduğunu belirtmekteydi.⁷¹ Görünen o ki, BM Temsilcisi Martti Ahtisaari'nin arabuluculuğundaki statü görüşmeleri başlamadan önce bile, diğer pek çok ülke gibi Türkiye de zıt pozisyonları savunan Arnavut ve Sırların uzlaşmalarının ne kadar zor olduğunun farkındaydı.

Dışişleri Bakanlığı 2005'te yaptığı bir açıklamada "gelecekteki statüsü her ne olursa olsun" Kosova'nın demokratikleşmesi ve tüm halkların temsil edilmesinin önemini vurgulamıştı.⁷² Buradaki ifadeden anlaşıldığı üzere, Ankara 2005'de bağımsızlık seçeneğini kabullenmeye artık o kadar da uzak durmuyordu. 1998 ve 1999'daki her Dışişleri açıklamasında Yugoslavya'nın toprak bütünlüğü vurgulanırken, 2000'lerde bu durum elzem olmaktan çıkmıştı. Bunun sonucu olarak Türkiye'nin, Kosova'nın fiili bağımsızlığını öngören Ahtisaari Planı'nın kabul edilmesi için 2007'de BM Güvenlik Konseyi nezdinde girişimlerde bulunması dikkate değer bir gelişmedir.⁷³ Bu durum, Batı'nın bağımsız

⁷⁰ 1990'larda Türkiye'nin izlediği Balkanlar politikasının Batı'yla paralel yürütülmesiyle ilgili olarak bkz. İlhan Uzgel, "Doksanlarda Türkiye İçin Bir İşbirliği ve Rekabet Alanı Olarak Balkanlar", Gencer Özcan ve Şule Kut (der.), *En Uzun On Yıl*, İstanbul, Buke, 2000, s. 393-433; Şaban Çalı, "Turkey's Balkan Policy in the Early 1990s", *Turkish Studies*, Cilt 2, No 1, 2001, s. 135-146.

⁷¹ Orijinal ifade şöyledir: "Türkiye'nin AB adaylığında (1999), belirleyici olan, uluslararası konjonktürdeki gelişmeler ve Türkiye'nin kendi kozlarını, ayrıcalıklarının, niteliklerini doğru kullanmasıdır. Ortadoğu ve Orta Asya'da Türkiye'nin etkinlik kazanması, Balkanlar'daki yeni devletleşme sürecinde, Bosna Hersek'de, Kosova'da sağlanan konum, yeni enerji kaynaklarının Batı pazarlarına ulaştırılması, ABD ile gelişen ilişkiler ve özellikle Kafkaslar'daki işbirliği, vb." İsmail Cem, *Avrupa'nın "Birliği" ve Türkiye*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınevi, 2005, s. 327.

⁷² "BM Güvenlik Konseyi'nin Kosova'nın Nihai Statüsünün Görüşmeler Yoluyla Belirlenmesine Başlanması Yönündeki Kararı hk.", Dışişleri Bakanlığı Açıklaması, No: 163, 28 Ekim 2005, http://www.mfa.gov.tr/no_163---28-ekim-2005_-bm-guvenlik-konseyi_nin-kosova_nin-nihai-statusunun-gorusmeler-yoluyla-belirlenmesine-baslanmasi-yonundeki-karari-hk_.tr.mfa (**Erişim Tarihi: 20 Ocak 2010**).

⁷³ Kosova'daki Türk Eşgüdüm Müsteşarı Volkan Türk Vural'ın açıklaması, Kosova Radyo ve Televizyon Kurumu – RTK, saat 18:10 Türkçe haberleri, 16 Ağustos 2007'den aktaran Erhan Türbedar, "Kosova Düğümü Çözülüyor mu?", *Stratejik Analiz*, Eylül 2007, No 89, s. 52-53.

Kosova fikrine giderek daha sıcak yaklaşmasının ardından Türkiye'nin de bu politikaya uyum çabası olarak değerlendirilebilir. Daha önce de açıklandığı gibi, tüm siyasi partiler Kosova'nın Sırbistan'dan ayrılması ihtimalini dışlamıyordu. Görüşmeler başlamadan birkaç ay önce Kosova'yı ziyaret eden dönemin Dışişleri Bakanı Abdullah Gül de bağımsız Kosova'nın kurulması olasılığını dışlamamıştı. Kosova'nın bağımsızlığa doğru ilerleyip ilerlemediğinin sorulması üzerine Gül, Kosova'nın 1999 öncesi duruma dönemeyeceğini, bölünemeyeceğini ve herhangi bir ülkeye ilhak edilemeyeceğini belirtmişti. Türk Dışişleri Bakanı ayrıca, diğer tüm seçeneklerin mümkün olduğunu belirterek, bağımsızlık seçeneğini dışlamamıştı.⁷⁴

Yine de, BM arabuluculuğundaki tüm müzakere süreci ve ardından troyka⁷⁵ görüşmelerinin başarısızlıkla sonuçlanması üzerine, Türkiye Kosova'nın bağımsızlığı konusunda nihai bir karar vermek zorunda kaldı. Türk basınında yer alan yorumlara göre, konunun hassasiyetinin farkında olan Dışişleri Bakanlığı, süreci “iki ucu keskin bıçak” olarak tarif etmişti.⁷⁶ Bakanlık'taki endişenin nedeni Kosova'nın bağımsızlığının emsal oluşturması kaygısı ve ileride örneğin Kuzey Irak'taki Kürtlerin de bağımsızlık ilan etme olasılığıydı. Bağımsızlık ilanından yaklaşık bir ay önce çıkan haberlerde Dışişleri Bakanlığı'nda bir inceleme kurulunun oluşturulduğu ve kurul üyelerinin AB, ABD ve Rusya'nın tutumunu izlediği belirtilmişti. Olasılık olarak ise Kosova'nın *de jure* değil ancak *de facto* tanınabileceği ifade edilmişti.⁷⁷ Burada ilginç olan nokta, 2007'de Türkiye'nin BM Güvenlik Konseyi'nde Ahtisaari Planı için destek ararken, 2008 başında bu meseleyi “iki ucu keskin bıçak” olarak tarif etmesidir.

Hermann'ın değişim kuramı çerçevesinde değerlendirildiğinde Türkiye'nin bu hassas meselede tercihini tanıtmaktan yana kullanmasının arkasında üç faktörün etkili olduğu söylenebilir. İlk olarak, iç siyasi aktörlerin çatışmaların başlamasının ardından hızla Kosova'nın bağımsızlığı fikrine yaklaştıkları, bunda da özellikle uluslararası ortamın şartlarından etkilendikleri anlaşılıyor. Zaten tanıma konusunda Türk hükümeti, uluslararası sistemdeki başlıca müttefikleri olan ABD ve AB'nin büyük ülkeleriyle birlikte hareket etti. Kosova'nın bağımsızlık ilanının en büyük destekçisi Washington'du. Statü görüşmelerinin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından ABD'nin, Balkanlar'da istikrarı sağlamak için Kosova'nın durumuyla ilgili belirsizliğin sona ermesi gerektiği ve bu bağlamda Kosova'ya bağımsızlık verilmesinin anlamlı olacağı sonucunu çıkardığı anlaşılıyor. Ocak 2008'de gelen haberlerde ABD'nin Kosova'yı tanımaları için, Türkiye dahil, diğer ülkeleri iknaya çalıştığı belirtilmekteydi.⁷⁸ Dönemin Dışişleri Bakanı Ali Babacan'ın da Ocak 2009'da Kosova Meclisi'nde yaptığı konuşmada Türkiye'nin uluslararası toplumla birlikte hareket

⁷⁴ Serkan Demirtaş, “Kosovalılara Üç Nasihat”, *Radikal*, 12 Ekim 2005.

⁷⁵ Troyka, ABD, Rusya ve AB'den oluşmaktaydı. Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Tamás Szemlér et al., “The EU Presence in a Post-Status Kosovo. Challenges and Opportunities”, *Südosteuropa*, Cilt 55, No 2-3, 2007, s. 145.

⁷⁶ Mahmut Güre, “Kosova İçin İnceleme Kurulu”, *Cumhuriyet*, 7 Ocak 2008.

⁷⁷ Ibid.

⁷⁸ *RFE/RL Newslines*, 30 Ocak 2008, <http://www.rferl.org/content/article/1144041.html> (Erişim: **Tarihi 8 Ekim 2009**).

ederek Kosova'yı tanıdığını vurgulaması bu bağlamda önemlidir.⁷⁹ Dolayısıyla Ankara'nın Kosova'yı tanımada dış faktörün gözardı edilemeyecek derecede önem taşıdığı anlaşılmaktadır. Eğer Batı dünyası Kosova'nın bağımsızlığı konusunda kararlılığını ortaya koymasaydı, diğer faktörler harekete geçmeyebilir, başka bir deyişle Türkiye'nin dış politikasını değiştirmek için yeterli olamayabilirdi.

Öte yandan, Türkiye, kendisi tanımasa bile Kosova'nın bağımsızlık sürecinin geri çevrilemeyeceğini de fark etmişti. Nitekim Babacan'ın Kosova'nın bağımsızlığının yaşanan insanlık trajedileri ve haksızlıkların kaçınılmaz sonucu olduğunu vurgulaması bu bağlamda anlamlıdır.⁸⁰ Ayrıca ABD ile Avrupa ülkelerinin pek çoğunun tanıdığı Avrupa'nın bu yeni devletine Türkiye'nin jeostratejik, tarihi, kültürel ve demografik nedenlerden dolayı ilgisiz kalması mümkün değildi. Ankara Kosova'nın bağımsızlığını tanıyarak bölgesel rolünü güçlendirmek istemiş de olabilir.⁸¹ Bağımsız Kosova artık Batı'nın büyük ülkelerinin de tanıdığı bir realiteydi ve Türkiye ancak bu yeni devleti tanıyarak Balkanlar bölgesinde etkin bir rol oynayabilirdi. Hem Balkanlar'ın hem de Avrupa'nın güvenliği konularında Kosova, Türkiye için yeni bir ortak olabilirdi. Kosova'nın çoğunluğunun Müslüman olması da işbirliği sürecini pekiştirebilirdi. Nitekim Davutoğlu'nun söyleminde bunun izlerini bulmak mümkündür. Dışişleri Bakanı Kosova'yı "kardeş ülke" olarak tanımlayarak Türkiye'nin tanımmasının gerekçesi olarak Kosova'nın özel jeopolitik konumu, tarihi bağlar ve istikrarının bölgesel önemini vurgulamıştı.⁸² Davutoğlu, Kosova Dışişleri Bakanı İskender Hüseyini'yi Ağustos 2009'da Ankara'yı ziyareti sırasında ağırlarken Kosova'daki tarihi mirasın Türkiye'nin mirası, Türkiye'deki mirasın da Kosova'nın mirası olduğunu vurgulamıştı. Bu söylemden çıkarılması gereken belki de en önemli sonuç, Türkiye'nin tarihsel nedenlerden dolayı pek çok ortak özelliği paylaştığı, aynı zamanda bulunduğu bölge açısından stratejik önemi olan yeni bir ülkenin doğmuş olmasıydı. Bu da Ankara'da Türkiye'nin bölgesel konumunu güçlendiren bir faktör olarak algılanmaktaydı.

Türkiye'nin tanımmasının arkasındaki bir diğer faktör, 2003 Irak Savaşı öncesi yaşanan 1 Mart tezkeresi krizinden dolayı ABD'yle ilişkilerinde zor bir dönemden geçiyor olması ve Kosova konusunda ortak politika izlemenin Ankara-Washington ilişkilerinin düzelmesinde katkı sağlayabilecek olması olabilir. Aslına bakılırsa Kosova bağımsızlığını ilan etmeden önce, yukarıda da bahsedildiği gibi, ABD'nin tanıma konusunda Türkiye'yi teşvik ettiği yolunda uluslararası basında yorumlar çıkmıştı.⁸³ Öte yandan, Türkiye-

⁷⁹ "T.C. Dışişleri Bakanı Sayın Ali Babacan'ın Kosova Meclisi Genel Kurulu'nda Yaptığı Konuşma", T.C. Priştine Büyükelçiliği, <http://pristine.be.mfa.gov.tr/ShowSpeech.aspx=?ID=86> (**Erişim Tarihi: 26 Ocak 2010**).

⁸⁰ Ibid.

⁸¹ Erika Abazi, "Kosovo Independence: An Albanian Perspective", SETA Policy Brief, No. 11, Nisan 2008, s. 4.

⁸² "Sayın Bakanımızın Kosova Dışişleri Bakanı İskender Hüseyini İle Ortak Basın Toplantısı", 28 Ağustos 2009, Ankara, http://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-kosova-disisleri-bakan-i-skender-huseyni-ile-ortak-basin-toplantisi_-28-agustos-2009_-ankara.tr.mfa (**Erişim Tarihi: 23 Eylül 2009**).

⁸³ *RFE/RL Newslines*, 30 Ocak 2008, <http://www.rferl.org/content/article/1144041.html> (**Erişim Tarihi: 8 Ekim 2009**).

Sırbistan ilişkileri 1995-1998 arasında belirli bir iyileşme yaşamışsa da, Türkiye Kosova'da yaşanan savaştan sonra Sırbistan'ın hassasiyetlerine eskisi kadar önem vermiyordu.

Yine de, Ankara, mevcut koşullarda Kosova'yı tanıyarak Türk azınlığın geçmişe kıyasla yeni yasal yapıda kısıtlanan haklarını kabullenmiş gözüküyordu. Türklerin hem hükümette hem de parlamentoda temsil edilebilmeleri ise olumlu gelişmeler olarak değerlendirilmelidir. Eğer Ankara tanımamayı tercih etmiş olsaydı, Türk toplumunun geleceğiyle ilgili etkisinin çok daha az olacağı açıktı.

AKP'nin dış politika anlayışı da tanıma kararında rol oynamıştır. Türkiye'yi merkez ülke olarak kabul eden ve bölgesel gelişmelerde aktif rol oynaması gerektiğini savunan AKP, inisiyatif geliştiren ve küresel gelişmelerin dışında kalmayan bir dış politika anlayışına sahipti.⁸⁴ Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'na göre Balkanlar'a yönelik dış politika geliştirirken Boşnak ve Arnavutların Türkiye için en önemli halklar oldukları dikkate alınmalıydı.⁸⁵ Bu bağlamda Davutoğlu Türkiye'nin bölgede "etkinlik alanı" yaratması gerektiğini⁸⁶ ve bunun için de Türkiye'yle "tarihi ve kalbi" yakınlığı olan bu iki grupla işbirliği yapmasının elzem olduğunu belirtmekteydi.⁸⁷ Bu anlayışa göre, bölgesel etkisi artan Türkiye, küresel güç olma yolunda ilerleyecekti. Bu çerçevede düşünülduğünde, bölgesel ortak olarak fayda sağlama potansiyeli olan Kosova'yı tanımak anlamlı hale gelmektedir. Kosova'nın bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkmasıyla Avrupa'da yeni bir Müslüman devlet doğmuş olmaktadır. Kosova'nın bağımsızlık ilanıyla birlikte Avrupa'da nüfusunun yüzde 90'ından fazlası Müslüman olan ikinci bir ülke doğuyordu.

Davutoğlu'nun yaklaşımının bir sonucu olarak AKP hükümeti, Kosova meselesinde Türkleri ille de bir öncelik olarak görmeyip esas olarak bölgede yaşayan Arnavutlarla ilişkileri geliştirmeye çalıştı. Bu bağlamda, TİKA'nın sadece Türk köylerine değil, Arnavut köylerine de yardım ettiği belirtilmektedir. Türkiye'yle Kosova arasındaki ilişkilerin gelişmesinin sonucunda herhalükarda Türklerin sorunlarının da çözüme kavuşacağına inanılıyordu.⁸⁸

⁸⁴ Ahmet Davutoğlu, "Turkey's Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007", *Insight Turkey*, Cilt 10, No 1, 2008, s. 77-96.

⁸⁵ Ahmet Davutoğlu, *Stratejik Derinlik, Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, İstanbul, Küre Yayınları, 2001, s. 316.

⁸⁶ *Ibid.*, s. 317.

⁸⁷ *Ibid.*, s. 316. Davutoğlu'nun Boşnaklar ve Arnavutları Türkiye'ye "tarihi ve kalbi yakınlığı" olan halklar olarak nitelemesinin daha önce Fazilet Partisi tarafından da aynı şekilde kullanılması dikkate değerdir. FP Milletvekili Hüseyin Kansu sözkonusu iki halk için aynı söylemi kullanmıştır. Bkz. Kansu, *Kosova İkinci Bosna Olmasın*, s. 27. Benzer şekilde Davutoğlu'nun, Kosova'yı Türkiye'nin Balkan politikasının jeopolitiğinin ve jeokültürünün "hayat damarları"ndan biri olarak nitelendirmesi söylemi de daha önce FP milletvekilleri Mustafa Baş ve Hüseyin Kansu tarafından aynı şekilde dile getirilmiştir. Bkz. Davutoğlu, *Stratejik Derinlik*, s. 317; Mustafa Baş'ın ilgili konuşması için bkz. TBMM Genel Kurul Tutanağı, 20. Dönem, 3. Yasama Yılı, 67. Birleşim, 17 Mart 1998, s. 60, http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=301&P5=B&PAGE1=60&PAGE2=&cweb_user_id=7268460 (**Erişim Tarihi: 26 Ocak 2010**); Kansu, *Kosova İkinci Bosna Olmasın*, s. 30.

⁸⁸ Başbakan Müşaviri Türker Yörükçüoğlu'yla yapılan söyleşi, Ankara, 25 Haziran 2009.

Ayrıca Kosova'nın bağımsızlığının halkta fazla bir yankı uyandırmaması da dikkat çekicidir. Bu konu gündeme geldiğinde, örneğin Ermenistan'la sınırın açılması meselesinde görüldüğü gibi, bir kamuoyu ilgisinin oluşmaması dikkate değerdir.⁸⁹ Bu faktörler, dikkate alındığında karar alıcıların sıkça vurguladığı “Arnavut lobisi”nin bağımsızlık meselesinde pek de etkin olmadığı anlaşılmaktadır.

Türkiye'nin Kosova politikasındaki değişikliğin boyutları Hermann'ın kuramına göre, dış politikada “program değişikliği” olarak tanımlanabilir. AB entegrasyonu yolunda ilerleyen Balkanlar'da istikrarlı ve barışçıl bir bölge oluşturma hedefi halen devam eden Türkiye'nin, Balkanlar'la ilgili genel dış politikasında köklü hiçbir değişim meydana gelmediği açıktır. Türkiye önceleri sadece kağıt üzerinde de olsa Sırbistan'a bağlı olan Kosova'nın bölgenin istikrarı ve kendi çıkarları açısından anlamlı olacağını düşünürken, bağımsızlık kararını tanınmasıyla birlikte artık bağımsız Kosova devletinin bölgesel barış ve Türkiye'nin çıkarları açısından daha anlamlı olacağı anlayışına geçmiştir. Dolayısıyla Türk dış politikasında sadece bakış açısı değişikliği meydana gelmiş, temel hedef ya da eğilimde herhangi bir farklılaşma olmamıştır. Bu bağlamda, Kosova'nın bağımsızlığına yönelik tutumundan, Türk dış politikasında diğer ülkelerin toprak bütünlüğünün korunmasının eskisi kadar önemli olmayacağı sonucu çıkarılamamalıdır. Ankara'nın bundan böyle halkların kendi kaderini belirlemesi ilkesine genel anlamda daha sıcak yaklaşacağı konusunda bir ipucu yoktur. Abhazya ve Güney Osetya'nın bağımsızlıkları, içerideki Kafkas kökenli vatandaşlara rağmen tanınmamıştır ve tanınacağı yönünde de bir ipucu yoktur. Sonuç olarak, gelecekte bağımsızlığını ilan edecek diğer bölgelerle ilgili tutum belirlerken, Ankara'daki karar alıcıların her bir durumun kendi özgül özellikleri, uluslararası toplumun yaklaşımı ve Türkiye'nin o günkü çıkar değerlendirmeleri çerçevesinde davranacağı tahmin edilebilir.

Türkiye'nin Kosova politikasının belirlenmesinde etkili olan birkaç faktörden daha bahsedilebilir. İlk olarak Kürt meselesinin Ankara'nın Kosova politikası üzerindeki olası etkileri tartışılmalıdır. Kosova meselesi, uluslararası basında Kürt sorunuyla paralellikler kurulması nedeniyle Türk karar alıcılar açısından hassas bir mesele olmuştur. NATO'nun tarihinde ilk kez insani nedenlerden dolayı bir operasyon başlatması da, Türkiye'de bunun gelecekte bir emsal olup oluşturmayacağına dair endişelere yol açmıştır.⁹⁰ Akla gelen endişe verici soru, uluslararası toplumun benzer nedenlerden dolayı Türkiye'ye karşı bir operasyon düzenleme olasılığının olup olmadığıydı. O kadar ki, bu konu bazı Batılı liderlerin söylemlerinde açık bir şekilde yer almaktaydı. Örneğin İtalya Başbakanı Massimo D'Alema Mart 1999'da ABD'ye yaptığı ziyarette, “Eğer Kosova'daki Arnavutların haklarını savunuyorsak, ki savunmalıyız, o zaman Kürt azınlığın da haklarını savunmamız gerektiğini düşünüyorum” demişti.⁹¹

⁸⁹ Ibid.

⁹⁰ İnsancıl müdahale kavramıyla ilgili kapsamlı analiz için bkz. Funda Keskin, “İnsancıl Müdahale: 1999 Kosova ve 2003 Irak Sonrası Durum”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 3, No 12, 2006-2007, s. 49-70 ve James Kurth, “Humanitarian Intervention After Iraq: Legal Ideals vs. Military Realities”, Russell Bova (der.), *Readings on How the World Works*, New York, Longman, 2010, s. 196-206. Türkiye'nin yaklaşımıyla ilgili olarak bkz. Uzgöl, “Kosova Sorunu ve Türkiye”, s. 510.

⁹¹ Kemal Kirisci, “The Kurdish Question and Turkish Foreign Policy”, Lenore G. Martin ve Dimitris Keridis (der.), *The Future of Turkish Foreign Policy*, Cambridge, MIT Press, 2004, s. 300.

Kosova krizi, tam da Türkiye'nin Kürt meselesindeki tutumunun hem içeride hem de dışarıda tartışıldığı bir dönemde meydana gelmişti. İnsan hakları ihlallerinden dolayı Türkiye ciddi eleştirilere uğruyor, hatta bazı davalar Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde kabul edilerek Türkiye'nin yüklü tazminatlar ödemek zorunda kalmasına yol açıyordu. Bu nedenle Kosova ve Kürt meselesi arasındaki benzerlik ve farklılıklar akademi ve basında yoğun bir şekilde tartışıldı.⁹² Bu çerçevede Türkiye'nin Kosova meselesine Bosna'ya oranla daha temkinli yaklaşmasının önemli bir nedeni de Kürt meselesiydi.⁹³

Bu konu aynı zamanda siyasi çevrelerin de gündemine gelmişti. Tartışmalarda dile getirilen argümanlardan birisi eğer uluslararası sistemin büyük aktörleri Türkiye'nin doğu sınırlarını tartışıyorsa, Türkiye'nin de Kosova meselesini Yugoslavya'nın iç meselesi olarak değerlendirmek zorunda olmadığıydı. Bu konuyu 17 Mart 1998'de Meclis'te yapılan Kosova genel görüşmesinde gündeme getiren DYP milletvekili Ayvaz Gökdemir, ilkelere Batılı toplumları bağlamadığını belirterek, Türkiye'nin de bu konuda daha esnek davranması gerektiğini ifade etti.⁹⁴ Kosova bağımsızlığını ilan ettikten sonra ise DTP milletvekili Hamit Geylani, uluslararası toplumda çokkültürlülüğe farklı yaklaşımlar olduğunu, bazı aktörlerin bu meseleyi bağımsızlık yoluyla çözdüğünü ifade ederek Kosova'yı örnek verdi ve Türkiye'yi çokkültürlülüğü reddetmekle suçladı.⁹⁵

Kürt meselesinin Kosova olayıyla benzer olup olmadığıyla ilgili tartışma bağlamında basında ve akademik çalışmalarda iki farklı görüş ortaya çıkmıştı.⁹⁶ İlkinde göre Türkiye kendi iç sorunları nedeniyle NATO operasyonu konusunda dikkatli olmalı ve destek vermemeliydi. İkinci görüşe göre ise, Yugoslavya'nın durumu Türkiye'den farklıydı. Bir defa Türkiye'de Kürt kökenli vatandaşlara karşı ne yasal ne de pratik olarak herhangi bir ayırım yapılmıyordu. Kürt kökenli vatandaşlar topluma entegre olmuşlardı. Bunun en önemli kanıtlarından biri karışık evliliklerdi. Kosova'da ise durum çok farklıydı. Kosovalı Arnavutlarla Sırp lar arasında karışık evlilik yoktu. Ayrıca Türkiye'deki insan hakları ihlalleri, Yugoslavya'da yaşananlarla

⁹² Bu konudaki karşılaştırmalar için bkz. İlhan Uzgel, "Kosova ve Güneydoğu: Benzerlikler ve Farklılıklar", Oran (der.), *Türk Dış Politikası, Cilt II: 1980-2001*, s. 510; Hasan Ünal, "Balkanlar'da Geniş 'Arnavut Meselesi' ve Türkiye", *Avrasya Dosyası*, Cilt 4, No 1-2, 1998, s. 149; Didem Ekinci, "Turkey and Kosovo: A Chronicle of Post-Cold War Bilateral Relations", *Avrasya Dosyası*, Cilt 14, No 1, 2008, s. 291-292; Coşkun Kırcı, "Kosova ve Türkiye", *Yeni Yüzyıl*, 2 Kasım 1998; Şükrü Elekdag, "Kosova ve Güneydoğu", *Milliyet*, 29 Mart 1999; Mehmet Y. Yılmaz, "Egemen bir ülkeye müdahale hakkı", *Radikal*, 2 Nisan 1999; İsmet Berkan, "Biz Kosova'yız, Kosova da biz", *Radikal*, 3 Nisan 1999.

⁹³ Bu konuyla ilgili analizler için bkz. Kirisci, "The Kurdish Question and Turkish Foreign Policy", s. 300; Sylvie Gangloff, "Turkish Policy towards the Conflict in Kosovo: The Pre-eminence of National Political Interests", *Balkanologie*, Cilt 8, No 1, 2004, s. 105-122.

⁹⁴ TBMM Genel Kurul Tutanağı, 20. Dönem, 3. Yasama Yılı, 67. Birleşim, 17 Mart 1998, s. 51. http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=301&P5=B&web_user_id=7254891&PAGE1=51&PAGE2=51, (**Erişim Tarihi: 26 Ocak 2010**).

⁹⁵ TBMM Genel Kurul Tutanağı, 23. Dönem, 3. Yasama Yılı, 63. Birleşim, 26 Şubat 2009, s. 21. http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=20357&P5=B&web_user_id=7254924&PAGE1=21&PAGE2=21, (**Erişim Tarihi: 26 Ocak 2010**).

⁹⁶ Uzgel, "Kosova ve Güneydoğu", s. 510; Ünal, "Balkanlar'da Geniş 'Arnavut Meselesi'", s. 149; Didem Ekinci, "Turkey and Kosovo", s. 291-292; Kırcı, "Kosova ve Türkiye"; Elekdag, "Kosova ve Güneydoğu".

karşılaştırılmazdı. Kosovalı Arnavutlara karşı Sırp askerleri tarafından uygulanan orantısız şiddete NATO istisnai tepki vermişti. Uluslararası toplumun insan hakkı ihlallerinin meydana geldiği her ülkeye saldırma niyeti yoktu. Ayrıca, Türkiye kuruluşundan itibaren üniter bir devletken, Tito'nun kurduğu Yugoslavya özellikle 1960'ların sonlarından itibaren azınlık halklarına geniş özerklik veren federatif bir yapıya sahipti.

Türkiye'nin Kosova politikasını etkileyen diğer bir konu da Kıbrıs meselesi olmuştur. 1950'lerin ortalarından bu yana Türk dış politikasının en önemli gündem maddelerinden biri olan Kıbrıs meselesi, Kosova krizi sırasında da önemini korumuş ve Kosova'yla Kıbrıs arasındaki benzerlik ve farklılıklar Türk basınında ve siyasetçileri arasında tartışılmıştı. İlk olarak, meselelerin temeli düşünüldüğünde, her iki durum da, aynı topraklarda yaşayan iki farklı etnik grubun yaşadığı sorunlarla bağlantılıydı. Kosovalı Arnavutlar, özellikle 1989'dan itibaren yaşadıkları ağır Sırp baskısından dolayı, Sırp'ların yönetimi altında daha fazla kalmak istemediklerini ifade etmişlerdi. Benzer şekilde Kıbrıslı Türkler de, Kıbrıslı Rumların kendilerini eşit halk olarak tanımak istememelerinden dolayı, ayrılmak istediklerini belirtmişlerdi. İkinci olarak, Kosovalı Arnavutlar, aynı Kıbrıslı Türkler gibi, uluslararası toplumun kendi yönetimlerini bağımsız devlet olarak tanımalarını istemişlerdi. Üçüncü olarak Kosova, Yugoslavya'nın dağılma süreci sırasında ilk kez ilan ettiği bağımsızlık sonrası sadece Arnavutluk tarafından tanınmış, KKTC ise benzer şekilde sadece Türkiye tarafından tanınmıştı.

Bu arada, elbette benzerliklerin yanısıra farklılıkları da ele almak faydalı olacaktır. 1960 Anayasasına göre Kıbrıslı Türklerin sahip oldukları yasal haklar, Kosovalı Arnavutlarından farklıydı. Buna ek olarak, KKTC fiili olarak Kıbrıslı Rumlardan bağımsız şekilde varlığını sürdürebilmişken, Kosova'da yönetimde hâlâ söz sahibi olanlar Sırp'lardı. Bir de her iki halkın anavatanlarının güç potansiyelleri arasında farklar vardı. Arnavutluk uluslararası toplumda bağımsız Kosova'yı destekleyecek ekonomik ve siyasi güçten yoksunken, Türkiye fiili olarak KKTC'nin varlığını devam ettirmesini sağlayabilecek güce sahipti.⁹⁷

Kosova'yla KKTC arasında benzerlik kurulup kurulamayacağı Türkiye Kosova'yı tanımadan önce de sonra da siyasetler tarafından tartışıldı. İlk olarak Türkiye'nin Kosova konusunda daha aktif davranmasını isteyen muhalefet partileri, Ankara dış politikasında KKTC'yi ne kadar önemsiyorsa, Kosova'yı da o kadar önemsemelidir argümanını kullandılar. Bu yaklaşıma göre her iki mesele de Türkiye açısından eşit derecede önemliydi.⁹⁸ Bir başka benzetme İngiltere'nin Kıbrıs'taki rolüyle ilgiliydi. Buna göre İngiltere

⁹⁷ Kıbrıs-Kosova karşılaştırması için bkz. Sami Kohen, "Kosova Politikamız: İlkeler ve Gerçekler", *Milîyet*, 6 Mart 1998. Kohen, Türkiye'nin Kıbrıs için "ayrılık", Kosova içinse "birlik"i desteklediğini belirtse de aslında Türkiye'nin Kıbrıs'ta ayrılığı ne kadar desteklediği tartışmalıdır. Türkiye KKTC'nin tanınması için ciddi anlamda çaba sarfetmemiştir. Bu konuyla ilgili olarak bkz. İsmail Cem, "Vatan Sağolsun", *Sabah*, 18 Temmuz 1992'den aktaran İsmail Cem, *Türkiye Avrupa Avrasya*, I. Cilt *Strateji, Yunanistan, Kıbrıs*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2004, s. 180.

⁹⁸ Örneğin Fazilet Partisi Milletvekili Mustafa Baş ve BBP Milletvekili Recep Kırış'ın konuşmaları, TBMM Genel Kurul Tutanağı, 20. Dönem, 3. Yasama Yılı, 67. Birleşim, 17 Mart 1998, s. 62, http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=301&P5=B&web_user_id=72549298&PAGE1=62&PAGE2=62, (Erişim Tarihi: 26 Ocak 2010).

nasıl âlâ Kıbrıs'ta etkili oluyorsa Türkiye'nin de Kosova'da etkili olabileceği belirtiliyodu.⁹⁹ Tanımadan sonra ise muhalefet partilerinden DSP milletvekili Hüseyin Pazarcı, nasıl Kosova tanındıysa KKTC'nin de tanınabileceğini belirterek, Türkiye'nin Kosova konusunda ortaya çıkan uluslararası anlayışın KKTC içinde uygulanabilmesi için çaba sarfetmesi gerektiğinin altını çizdi.¹⁰⁰

Türkiye'nin Kosova meselesindeki tutumunu tarihsel olarak Arnavut lobisinin ne derece etkilediği tartışmalıdır. Türkiye'deki Arnavut kökenli kişilerin toplam sayısı hakkında güvenilir istatistikler olmayıp, sadece bazı tahminler yapılmaktadır. Örneğin Balkan dernekleri 3-5 milyon arasında bir rakamdan bahsetmektedirler.¹⁰¹ Nurcan Özgür-Baklacioğlu'nun Balkan ve Rumeli göçmen dernekleri yetkilileriyle yaptığı söyleşilere dayanan çalışmasında, Arnavut derneklerinin lobi oluşturma konusundaki faaliyetleri üzerinde durularak, göçmen derneklerinin dış politika üzerinde Türkiye'deki karar alma mekanizmaları müsaade ettiği ölçüde, sınırlı bir etki sağlayabildikleri ifade edilmektedir.¹⁰²

Öte yandan, dönemin bazı karar alıcıları Türk dış politikasını etkilemeye çalışan önemli bir Arnavut lobisinin olduğu vurgulayarak bu lobinin Ankara'nın özellikle Kosova politikasını etkilediğini ifade etmişlerdir. Hatta Boşnak ve Arnavut lobilerini kıyaslayarak, Arnavut lobisinin çok daha etkili olduğu da ifade edilmiştir.¹⁰³ Arnavut lobisinin ayrıca Türkiye'nin Sırbistan politikasını da etkilemeye çalıştığı, genel çabasının Türkiye'nin Arnavut tarafına daha yakın, Sırp tarafına ise daha uzak politika izlemesini sağlamak olduğu ifade edilmiştir.¹⁰⁴ Bunun dışında Arnavut lobisinin Türk dış politikasını somut olarak nasıl ve hangi mekanizmalar yoluyla etkilediği sorularına karar alıcılardan belirgin bir yanıt almak mümkün olmamıştır. Edinilen izlenim Türkiye'nin tanıma kararı almasında Arnavut lobisinin açık bir etkisinin olmadığını göstermektedir.

Türkiye'nin dış politikasını etkileyen bir başka faktör ise, daha önce de ifade edildiği üzere, Kosova'daki Türk azınlık olmuştur. Kosovalı Türkler, her ne kadar tarihsel olarak Sırp ve Arnavut milliyetçilikler arasında sıkışıp kalmışlarsada,¹⁰⁵ çatışmalardan

⁹⁹ DSP Milletvekili Mümtaz Soysal bu konuya değinmektedir. Bkz. TBMM Genel Kurul Tutanağı, 20. Dönem, 3. Yasama Yılı, 67. Birleşim, 17 Mart 1998, s. 59, http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=301&P5=B&web_user_id=7254963&PAGE1=59&PAGE2=59 (Erişim Tarihi: 26 Ocak 2010).

¹⁰⁰ TBMM Genel Kurul Tutanağı, 23. Dönem, 2. Yasama Yılı, 49. Birleşim, 15 Ocak 2008, s. 13, http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=20051&P5=B&web_user_id=7255015&PAGE1=13&PAGE2=13, (Erişim Tarihi: 26 Ocak 2010).

¹⁰¹ Nurcan Özgür-Baklacioğlu, "Türkiye'nin Balkan Politikasında Rumeli ve Balkan Göçmen Dernekleri: Beklentiler, Roller ve Sorunlar", Semra Cerit Mazlum ve Erhan Doğan (der.), *Sivil Toplum ve Dış Politika. Yeni Sorunlar, Yeni Aktörler*, İstanbul, Bağlam, 2006, Tablo 4, s. 81.

¹⁰² Ibid., s. 95 ve s. 112-114.

¹⁰³ Murat Karayalçın'la yapılan söyleşi, Ankara, 13 Ocak 2004.

¹⁰⁴ Dışişleri Bakanlığı'nda yapılan görüşmeler, Ocak 2004.

¹⁰⁵ Kosovadaki Türklerin kimlikleriyle ilgili yaşadıkları sıkıntılar konusunda bkz. Bilgin Çelik, *Dağılan Yugoslavya Sonrası Kosova ve Makedonya Türkleri*, Antalya, Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, 2008, s. 76-79 ve Bayram Şen, "Kosova'daki Türkler, Türkiye'deki Kosovalılar", "Bağımsız Kosova: Tarihsel Arkaplan, Güncel Sorunlar, Küresel Boyutlar" başlıklı konferans, İstanbul Bilgi Üniversitesi, 28 Mayıs 2008.

büyük zarar görmemişlerdir. Sırp ların Arnavutlara yönelik baskı uyguladığı dönemde de Türkler kendi anadillerinde eğitim görmeye ve yayın yapmaya devam etmişlerdir. Yine de Ankara, Kosova politikasını belirlerken, bu azınlığın durumunu da dikkate almıştır.¹⁰⁶ Ankara'nın Kosovalı Türklerin durumuyla ilgili asıl endişesi, Kosova'da 1998'de şiddetin tırmanmasından sonra ortaya çıkmıştır. Bunun sebebi, yeni dönemde Türklerin eski statülerini koruyup koruyamayacaklarının belirsiz olmasıdır. Türkiye yeni dönemde de Türkçe'nin resmi dillerden biri olarak kalmasını ısrarla vurgulamıştır. Cumhurbaşkanı Demirel, NATO müdahalesi sonrasında Ekim 1999'da Kosova'yı ziyaret ettiğinde, Türk azınlığın endişelerini hem uluslararası yönetime hem de Kosovalı Arnavut liderlere aktarmıştı.¹⁰⁷ Yine de bu konuda Türkiye'nin yeterince başarılı olduğu söylenemez.

Sonuç

Balkanlar 1990'lar boyunca Türk dış politikası gündeminin önemli maddelerinden biri olmuştur. Soğuk Savaş'ın bitmesinin ardından Yugoslavya'da birbiri ardına başgösteren çatışmalar, Türkiye'nin ilgisini doğal olarak bu bölgeye çekmişti. Bosna Savaşı sırasında Türkiye uzun yıllardır uyguladığı en aktif politikayı hayata geçirmiş ve uluslararası toplumun çözüm çabalarında önemli bir rol oynamıştı. Savaş sırasında Boşnakların talepleriyle Türkiye'nin beklentilerinin örtüşmesi sonucu, iki taraf arasında yakın bir diyalog gelişmişti. Kosova'da çatışmaların şiddetlenmesinin ardından da Ankara aktif bir politika izlemiş, fakat Kosova'nın 1990'daki bağımsızlık ilanını tanımamıştı.

Bu makale 1990-2008 döneminde Türkiye'nin Kosova politikasını analiz ederek, Priştine'nin ilk bağımsızlık kararına temkinli yaklaşan Türkiye'nin neden 17 Şubat 2008'deki ikinci ilanı kabul ettiği sorusuna cevap bulmaya çalışmıştır. Ayrıca bu dönemler arasında Türkiye'nin Kosova politikasında belirgin bir değişim yaşanıp yaşanmadığı da analiz edilmiştir. Çalışmada öncelikle dış politikada değişim-süreklilik kavramlarını tartışan bir kuramsal çerçeve oluşturulmuş, ardından Kosova sorunuyla Türkiye'nin politikalarına odaklanarak Türk dış politikasındaki değişim anlaşılmasına çalışılmıştır.

Aslında Kosovalı Arnavutların lideri İbrahim Rugova'nın ilk kez devlet başkanı düzeyinde Turgut Özal tarafından kabul edilmesi, Ankara'nın Kosovalı Arnavutlara duyduğu yakınlığın önemli bir işaretiydi. Fakat Kosova'da çatışmalar başlayınca Türkiye özellikle ilk dönemde hem Sırp hem de Arnavut tarafıyla diyalogunu sürdürmeye çalıştı ve bir yandan Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünü, öte yandan 1974 Anayasası'yla Arnavutların

¹⁰⁶ Kosova'da yakın geçmişte nüfus sayımı yapılmadığından kesin sayı bilinmemekle birlikte, son yıllarda yapılan seçimlere dayanılarak buradaki Türk azınlığın sayısının 25.000-30.000 civarında olduğu düşünülmektedir. Bu konuda bkz. "Türkiye-Kosova Siyasi İlişkileri", Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye---kosova-siyasi-iliskileri-.tr.mfa> (**Erişim Tarihi: 26 Ocak 2010**). Hem Kut hem de Türbedar'ın verdiği rakam ise 60.000'dir. Kut, "Turks of Kosovo: What to Expect?", s. 50; Türbedar, "Tarihte Değişen Siyasî ve Sosyal Dengeler İçinde Kosova Türkleri", s. 77.

¹⁰⁷ "Baba'dan İkinci Kosova Çıkarması", *Radikal*, 16 Ekim 1999, <http://www.radikal.com.tr/1999/10/16/dis/bab.html> (**Erişim tarihi: 9 Ekim 2009**); "Kosova'da Demirel Coşkusu", *Milliyet*, 16 Ekim 2009, http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GununYayinlari/_x2B_9KzZyElGc4qV5u_x2F_RriTQg_x3D_x3D_, (**Erişim Tarihi 9 Ekim 2009**).

kazanılmış haklarını vurguladı. Her iki tarafın da şiddeti durdurmasını istedi. Sırp şiddetinin artmasının ardından ise Türkiye, Arnavutlara daha fazla yaklaştı ve sorunu bölgesel ve uluslararası kurumlarda dile getirerek uluslararası toplumu harekete geçirmeye çalıştı. Mart-Haziran 1999'da gerçekleştirilen NATO müdahalesinin ardından Türkiye bir yandan KFOR'a asker gönderirken, öte yandan Kosova'da özellikle Türk azınlığın yaşadığı sıkıntılarla yakından ilgilendi ve sorunlarının giderilmesi için çaba sarfetti.

Kosova'da Sırp-Arnavut çatışmasının devam ettiği dönemde Türkiye'de siyasetler de yoğun bir şekilde Kosova'nın geleceği ve Türkiye'nin politikalarını tartıştılar. Bu dönemde TBMM'de yapılan tartışmalarda dikkati çeken nokta, hem sağdaki hem de soldaki muhafefet partilerinin Kosova'nın bağımsızlığının tanınmasına sıcak bakmalarıydı. Neredeyse tüm tartışmalarda iktidar pasif davranmakla, Kosova meselesiyle yeterince ilgilenmemekle ve sürekli olarak Yugoslavya'nın toprak bütünlüğünü savunmakla suçlandı. Dolayısıyla aslında hükümetin politikası ilk baştan itibaren ülke içinde tartışmalara yol açmıştı. Bu noktada, Hermann'ın modelinde bahsettiği gibi bir politikanın diğer aktörlerde tepki yaratmasının ardından yeniden değerlendirilmesi süreci yaşandığı söylenebilir. Uluslararası gözetim altında yürütülen Kosovalı Arnavutlarla Sırp lar arasındaki statü görüşmelerinin giderek çıkmaza sürüklenmesiyle birlikte Batılı devletlerin de giderek Kosova'nın bağımsızlığı fikrine daha fazla yaklaşmaları üzerine Türkiye de politikasını gözden geçirmeye başladı. Dolayısıyla 2005'te Dışişleri Bakanlığı'nın Kosova'nın gelecekteki statüsüyle ilgili ucu açık söylemi, o dönemde Dışişleri Bakanı olan Abdullah Gül'ün aynı yılın sonlarında Kosova'ya yaptığı ziyarette bağımsızlık ihtimalini dışlamaması, 2007'de Ahtisaari Planı'nın kabulü için BM nezdinde yapılan girişimler, hep Türkiye'nin tanımının alt yapısını zaman içinde yavaş yavaş hazırladığını göstermektedir. Bu bağlamda, 18 Şubat 2008'de Türkiye'nin Kosova'yı tanınması bir değişimden ziyade esas olarak sürekliliği göstermektedir. Görünürdeki değişimin ardında temelleri adım adım oluşturulan tanıma kararı yatmaktadır. Dolayısıyla burada Hermann'ın bahsettiği değişim çeşitlerinden sadece program değişikliği yani taktiksel ve yönetsel bir değişiklik meydana geldiği açıktır.

Kaynakça

- Abazi, Enika, "Kosovo Independence: An Albanian Perspective", SETA Policy Brief, No. 11, Nisan 2008.
- Altunya, Eylem, *The Kosova Crisis and Turkey (1991-2001)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bilkent Üniversitesi, Ekonomik ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eylül 2003.
- Aydın, Mustafa, "Determinants of Turkish Foreign Policy: Historical Framework and Traditional Inputs", *Middle Eastern Studies*, Cilt 35, No 4, Ekim 1999, s. 152-186.
- "Baba'dan İkinci Kosova Çıkarması", *Radikal*, 16 Ekim 1999, <http://www.radikal.com.tr/1999/10/16/dis/bab.html> (Erişim tarihi: 9 Ekim 2009).
- Berkan, İsmet, "Biz Kosova'yız, Kosova da biz", *Radikal*, 3 Nisan 1999.
- Birand, Mehmet Ali, "Bombalayarak doğru mu yapıyoruz?", *Posta*, 2 Haziran 1999.
- "Bosna'ya silah gönderdik", *Hürriyet*, 4 Aralık 1994.
- Bozboru, Nuray, *Osmanlı Yönetiminde Arnavutluk ve Arnavut Ulusçuluğunun Gelişimi*, İstanbul, Boyut, 1997.
- _____, "Arnavut Milliyetçiliğinin Doğuşu, Gelişimi ve Günümüze Etkileri", *Avrasya Dosyası*, Cilt 14, No 1, 2008.
- Cem, İsmail, "Vatan Sağolsun", *Sabah*, 18 Temmuz 1992'den aktaran İsmail Cem, *Türkiye Avrupa Avrasya, I. Cilt Strateji*, Yunanistan, Kıbrıs, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi, 2004.
- _____, *Avrupa'nın "Birliği" ve Türkiye*, İstanbul, Bilgi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınevi, 2005.
- "Cem ziyaretten memnun döndü", *Cumhuriyet*, 9 Mart 1998.
- "Cem'den çözüm önerileri", *Milliyet*, 9 Mart 1998.
- Çalış, Şaban H., *Hayaletbilimi ve Hayali Kimlikler, Neo-Osmanlılık, Özal ve Balkanlar*, Konya, Çizgi, 2001.
- _____, "Turkey's Balkan Policy in the Early 1990s", *Turkish Studies*, Cilt 2, No 1, 2001, s. 135-146.
- Çelik, Bilgin, *Dağın Yugoslavya Sonrası Kosova ve Makedonya Türkleri, Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları*, Antalya, 2008.
- Davutoğlu, Ahmet, *Stratejik Derinlik, Türkiye'nin Uluslararası Konumu*, İstanbul, Küre Yayınları, 2001.
- _____, "Turkey's Foreign Policy Vision: An Assessment of 2007", *Insight Turkey*, Cilt 10, No 1, 2008.
- Demirtaş, Serkan, "Kosovalılara Üç Nasihat", *Radikal*, 12 Ekim 2005.
- Demirtaş-Coşkun, Birgül, *Turkey, Germany and the Wars in Yugoslavia: A Search for Reconstruction of State Identities*, Berlin, Logos, 2006, s. 173-228.
- _____, "Ankara ve Berlin'in Bosna Savaşı'na Yönelik Politikaları: Karşılaştırmalı Bir İnceleme", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 4, No 13, 2007, s. 64-75.
- Ekinci, Didem, "Turkey and Kosovo: A Chronicle of Post-Cold War Bilateral Relations", *Avrasya Dosyası*, Cilt 14, No 1, 2008, s. 281-303.
- _____, "The War in Bosnia-Herzegovina and Turkish Parliamentary Debates (1992-1995): A Constructivist Approach", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 6, No 22, 2009, s. 37-60.
- Elekdağ, Şükrü, "Kosova ve Güneydoğu", *Milliyet*, 29 Mart 1999.
- Ergin, Sedat, "Demirel ve Kosova krizi", *Hürriyet*, 13 Nisan 1999.
- Gangloff, Sylvie, "Turkish Policy towards the Conflict in Kosovo: The Pre-eminence of National Political Interests", *Balkanologie*, Cilt 8, No 1, 2004, s. 105-122.
- Glenny, Misha, *The Balkans. Nationalism, War and the Great Powers, 1804-1999*, New York, Penguin, 2001.
- Goldmann, Kjell, *Change and Stability in Foreign Policy. The Problems and Possibilities of Détente*, Princeton, Princeton University Press, 1988.

- Gürer, Mahmut, "Kosova İçin İnceleme Kurulu", Cumhuriyet, 7 Ocak 2008.
- Hermann, Charles F., "Changing Course: When Governments Choose to Redirect Foreign Policy", *International Studies Quarterly*, Cilt 34, 1990, s. 3-21.
- "Hırvatistan Cumhuriyeti Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı'nın Ziyaretine İlişkin Açıklama", 13 Mart 1998, 1998 Yılı İçinde Dışişleri Bakanlığı Tarafından Yapılan Açıklamalar Sorulara Cevaplar Basın Toplantıları.
- Kansu, Hüseyin, *Kosova İkinci Bosna Olmasın*, İstanbul, Yıldızlar, 1998.
- Kurth, James, "Humanitarian Intervention After Iraq: Legal Ideals vs. Military Realities", Russell Bova (der.), *Readings on How the World Works*, New York, Longman, 2010.
- Keskin, Funda, "İnsancıl Müdahale: 1999 Kosova ve 2003 Irak Sonrası Durum", *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 3, No 12, 2006-2007, s. 49-70.
- Kırca, Coşkun, "Kosova ve Türkiye", *Yeni Yüzyıl*, 2 Kasım 1998.
- Kirisici, Kemal, "The Kurdish Question and Turkish Foreign Policy", Lenore G. Martin ve Dimitris Keridis (der.), *The Future of Turkish Foreign Policy*, Cambridge, MIT Press, 2004.
- Kohen, Sami, "Kosova Politikamız: İlkeler ve Gerçekler", *Milliyet*, 6 Mart 1998.
- _____, "Sırlara mesaj verildi, ama...", *Milliyet*, 10 Haziran 1998.
- _____, "Türkiye ne kazandı, ne kaybetti?", *Milliyet*, 12 Haziran 1999.
- "Kosova kurtulsun", *Milliyet*, 9 Haziran 1998.
- "Kosova Bölgesindeki Gerilime İlişkin Açıklama", 3 Mart 1998, 1998 Yılı İçinde Dışişleri Bakanlığı Tarafından Yapılan Açıklamalar Sorulara Cevaplar Basın Toplantıları, Ankara, Dışişleri Bakanlığı Matbaası, 1999.
- "Kosova Raporu", İnsani Yardım Vakfı, <http://www.ihh.org.tr/Duenyadan-Haberler-Ayri.49+M555433f87b5.0.html> (Erişim tarihi: 1 Ekim 2009).
- "Kosova'da Demirel Coşkusunu", *Milliyet*, 16 Ekim 2009, http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/GunYayinlari/_x2B_9KzZyElGc4qV5u_x2F_RriTQg_x3D_x3D_, (Erişim tarihi: 9 Ekim 2009)
- Kosova'daki Türk Eşgüdüm Müsteşarı Volkan Türk Vural'ın açıklaması, Kosova Radyo ve Televizyon Kurumu - RTK, saat 18:10 Türkçe haberleri, 16 Ağustos 2007'den aktaran Erhan Türbedar, "Kosova Düşümü Çözülüyor mu?", *Stratejik Analiz*, Eylül 2007, No 89, s. 52-53.
- "Kosova'yı Taniyan Ülke Sayısı 21'e Ulaştı", *Milliyet*, 22 Şubat 2008.
- Kut, Şule, "Soğuk Savaş Sonrasında Türkiye'nin Balkan Ülkeleriyle İlişkileri", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, Ankara, Türk Tarih Kurumu, 1999.
- _____, "Turks of Kosovo: What to Expect?", *Perceptions*, Cilt 5, No 3, Eylül-Kasım 2000.
- _____, "Kosova Türkleri: Nasıl Bir Gelecek?", *Balkanlar'da Kimlik ve Egemenlik*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2005.
- Malcolm, Noel, *Kosovo, A Short History*, New York, New York University Press, 1998.
- Mandacı, Nazif, "The Turks of Kosovo and the Protection of Minority Culture at the Local Level", *Perceptions*, Cilt 9, No 2, 2004.
- Mertus, Julie, *Kosovo: How Myths and Truths Started a War*, London, University of California Press, 1999.
- Oran, Baskın, "Balkan Müslümanlarında Dinsel ve Ulusal Kimlik. Yunanistan, Bulgaristan, Makedonya ve Kosova Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt 48, Sayı 1-4, 1993.
- _____, "Balkanlarda Müslümanlar ve Türkler", Baskın Oran (der.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Vol. II: 1980-2001, İstanbul, İletişim, 2001.
- _____, "TDP'nin Kuramsal Çerçevesi", Baskın Oran (der.), *Türk Dış Politikası*, Cilt I: 1919-1980, İstanbul, İletişim, 2001.

- Özgür-Baklacioğlu, Nurcan, "Türkiye'nin Balkan Politikasında Rumeli ve Balkan Göçmen Dernekleri: Beklentiler, Roller ve Sorunlar", Semra Cerit Mazlum ve Erhan Doğan (der.), Sivil Toplum ve Dış Politika. Yeni Sorunlar, Yeni Aktörler, İstanbul, Bağlam, 2006.
- Pata, Y., "Albania: Demirel unfolds 4-point plan to resolve Kosovo conflict", Tirana, ATA, 15 Temmuz 1998, FBIS-EEU-98-106.
- Ramet, Sabrina Petra, Balkan Babel, 2. baskı, Boulder, Westview Press, 1996.
- Rogel, Carole, The Breakup of Yugoslavia and The War in Bosnia, Westport, Greenwood Press, 1998.
- Rosati, Jerel A., Martin W. Sampson III ve Joe D. Hagan, "The Study of Change in Foreign Policy", Jerel A. Rosati, Joe D. Hagan ve Martin W. Sampson III (der.), Foreign Policy Restructuring. How Governments Respond to Global Change, Columbia, University of South Carolina Press, 1994, s. 4-20.
- Rosenau, James N., "Restlessness, Change and Foreign Policy Analysis", James N. Rosenau (der.), In Search of Global Patterns, New York, Free Press, 1978, s. 369-376'den aktaran Jerel A. Rosati, Martin W. Sampson III ve Joe D. Hagan, "The Study of Change in Foreign Policy".
- Schlegel, Dietrich, "Die Rolle der Türkei während der Konflikte in Ex-Jugoslawien", Zeitschrift für Türkeistudien, Cilt 12, No 2, 1999.
- Sundhaussen, Holm, "Kosovo: Eine Konfliktgeschichte", Konrad Clewing and Jens Reuter (der.), Der Kosovo-Konflikt, Ursachen-Akteure-Verlauf, Münih, Bayerische Landeszentrale für politische Bildungsarbeit, 2000.
- Szemlér, Tamás et al., "The EU Presence in a Post-Status Kosovo. Challenges and Opportunities", Südoesteuropa, Cilt 55, No 2-3, 2007.
- Şen, Bayram, "Kosova'daki Türkler, Türkiye'deki Kosovalılar", "Bağımsız Kosova: Tarihsel Arkaplan, Güncel Sorunlar, Küresel Boyutlar" başlıklı konferans, İstanbul Bilgi Üniversitesi, 28 Mayıs 2008.
- Trix, Frances, "Kosovar Albanians between a Rock and a Hard Place", Sabrina P. Ramet and Vjerran Pavlaković (der.), Serbia Since 1989. Politics and Society under Milošević, Seattle, University of Washington Press, 2005.
- Türbedar, Erhan, "Tarihte Değişen Siyasî ve Sosyal Dengeler İçinde Kosova Türkleri", Erhan Türbedar (der.), Balkan Türkleri, Balkanlar'da Türk Varlığı, Ankara, ASAM, 2003, s. 61-94.
- Türkeş, Mustafa, "Türkiye'nin Balkan Politikasında Devamlılık ve Değişim", Avrasya Dosyası, Cilt 14, No 1, 2008, s. 253-280.
- "Türkiye her türlü katkıya hazır", Cumhuriyet, 28 Temmuz 1998.
- "Türkiye'deki Arnavutlar uyanmadı", Kosova'nın Türkiye Temsilcisi Enver Tali'yle yapılan söyleşi, Aksiyon Cilt 5, No 214, 9-15 Ocak 1999.
- Uzgel, İlhan, "Doksanlarda Türkiye İçin İşbirliği ve Rekabet Alanı Olarak Balkanlar", Gencer Özcan-Şule Kut (der.), En Uzun On Yıl, İstanbul, Buke, 2000, s. 393-433.
- _____, "Kosova Sorunu ve Türkiye", Baskın Oran (der.), Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt II: 1980-2001, İstanbul, İletişim, 2001.
- _____, "Bosna-Hersek ve Türkiye", Baskın Oran (der.), Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt. II: 1980-2001, İletişim, İstanbul, 2001.
- _____, "Kosova ve Güneydoğu: Benzerlikler ve Farklılıklar", Oran (der.), Türk Dış Politikası, Cilt II: 1980-2001, İletişim, İstanbul, 2001.
- "Uzlaşma Antalya zirvesine de yansıdı", Milliyet, 14 Ekim 1998.
- Ünal, Hasan, "Balkanlar'da Geniş 'Arnavut Meselesi' ve Türkiye", Avrasya Dosyası, Cilt 4, Sayı 1-2, 1998.
- _____, "Türkiye Kosova Sorununa Uyanıyor", Zaman, 9 Mart 1998, <http://arsiv.zaman.com.tr/1998/03/09/dunya/12.html> (Erişim tarihi: 1 Ekim 2009).
- Vickers, Miranda, Between Serb and Albanian. A History of Kosovo, Londra, Hurst&Company, 1998.

Yeni Dönem, No 61, 16 Nisan 2001'den aktaran Nazif Mandacı, "Balkanlar İle İlişkiler", Haydar Çakmak (der.), Türk Dış Politikası 1919-2008, Ankara, Platin, 2008.

Yılmaz, Mehmet Y., "Egemen bir ülkeye müdahale hakkı", Radikal, 2 Nisan 1999.

Web Siteleri

"BM Güvenlik Konseyi'nin Kosova'nın Nihai Statüsünün Görüşmeler Yoluyla Belirlenmesine Başlanması Yönündeki Kararı hk.", Dışişleri Bakanlığı Açıklaması, No: 163, 28 Ekim 2005, http://www.mfa.gov.tr/no_163---28-ekim-2005_-bm-guvenlik-konseyi_nin-kosova_nin-nihai-statusunun-gorustumeler-yoluyla-belirlenmesine-baslanmasi-yonundeki-karari-hk_.tr.mfa (Erişim tarihi: 20 Ocak 2010).

<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N98/279/96/PDF/N9827996.pdf?OpenElement> (Erişim tarihi: 15 Ekim 2009)

<http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/N99/172/89/PDF/N9917289.pdf?OpenElement> (Erişim tarihi: 15 Ekim 2009)

<http://www.kushtetutakosoves.info/repository/docs/Constitution.of.the.Republic.of.Kosovo.pdf> (Erişim tarihi: 20 Ocak 2010).

RFE/RL Newline, 30 Ocak 2008, <http://www.rferl.org/content/article/1144041.html> (Erişim Tarihi: 8 Ekim 2009)

"Sayın Bakanımızın Kosova Dışişleri Bakanı İskender Hüseyini İle Ortak Basın Toplantısı", 28 Ağustos 2009, Ankara, http://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-kosova-disisleri-bakani-iskender-huseyni-ile-ortak-basin-toplantisi_-28-agustos-2009_-ankara.tr.mfa (Erişim tarihi: 23 Eylül 2009)

<http://www.state.gov/www/regions/eur/bosnia/bosagree.html> (Erişim tarihi: 9 Kasım 2009)

TBMM Genel Kurul Tutanağı, 23. Dönem, 3. Yasama Yılı, 63. Birleşim, 26 Şubat 2009, s. 21. http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=20357&P5=B&web_user_id=7254924&PAGE1=21&PAGE2=21, (Erişim tarihi: 26 Ocak 2010).

TBMM Genel Kurul Tutanağı, 20. Dönem, 3. Yasama Yılı, 64. Birleşim, 10 Mart 1998, s. 62, http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=298&P5=B&web_user_id=7254831&PAGE1=62&PAGE2=62, (Erişim tarihi: 26 Ocak 2010)

TBMM Genel Kurul Tutanağı, 20. Dönem, 3. Yasama Yılı, 67. Birleşim, 17 Mart 1998, s. 51. http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=301&P5=B&web_user_id=7254891&PAGE1=51&PAGE2=51, (Erişim tarihi: 26 Ocak 2010).

TBMM Genel Kurul Tutanağı, 20. Dönem, 3. Yasama Yılı, 67. Birleşim, 17 Mart 1998, s. 54, http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=301&P5=B&web_user_id=7745828&PAGE1=54&PAGE2=54 (Erişim tarihi: 30 Haziran 2010).

TBMM Genel Kurul Tutanağı, 20. Dönem, 3. Yasama Yılı, 67. Birleşim, 17 Mart 1998, s. 59, http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=301&P5=B&web_user_id=7254891&PAGE1=59&PAGE2=59 (Erişim tarihi: 26 Ocak 2010).

TBMM Genel Kurul Tutanağı, 20. Dönem, 3. Yasama Yılı, 67. Birleşim, 17 Mart 1998, s. 59, http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=301&P5=B&web_user_id=7254963&PAGE1=59&PAGE2=59 (Erişim tarihi: 26 Ocak 2010).

TBMM Genel Kurul Tutanağı, 20. Dönem, 3. Yasama Yılı, 67. Birleşim, 17 Mart 1998, s. 60, http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=301&P5=B&PAGE1=60&PAGE2=&web_user_id=7268460 (Erişim Tarihi 26 Ocak 2010)

TBMM Genel Kurul Tutanağı, 20. Dönem, 3. Yasama Yılı, 67. Birleşim, 17 Mart 1998, s. 61, http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=301&P5=B&web_user_id=7254845&PAGE1=61&PAGE2=61, (Erişim tarihi: 26 Ocak 2010).

Genel Kurul Tutanağı, 20. Dönem, 3. Yasama Yılı, 67. Birleşim, 17 Mart 1998, s. 62, http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=301&P5=B&web_user_id=7254929&PAGE1=62&PAGE2=62, (Erişim tarihi: 26 Ocak 2010).

TBMM Genel Kurul Tutanağı, 20. Dönem, 3. Yasama Yılı, 127. Birleşim, 23 Temmuz 1998, s. 49-52, http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=465&P5=B&web_user_id=7254866&PAGE1=49&PAGE2=52, (Erişim tarihi: 26 Ocak 2010).

TBMM Genel Kurul Tutanağı, 23. Dönem, 2. Yasama Yılı, 49. Birleşim, 15 Ocak 2008, s. 13, http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/tutanak_sd.birlesim_baslangic?P4=20051&P5=B&web_user_id=7255015&PAGE1=13&PAGE2=13, (Erişim tarihi: 26 Ocak 2010).

“T.C. Dışişleri Bakanı Sayın Ali Babacan’ın Kosova Meclisi Genel Kurulu’nda Yaptığı Konuşma”, T.C. Priştine Büyükelçiliği, <http://pristine.be.mfa.gov.tr/ShowSpeech.aspx=?ID=86> (Erişim tarihi: 26 Ocak 2010)

“Türkiye-Kosova Siyasi İlişkileri”, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye---kosova-siyasi-iliskileri-.tr.mfa> (Erişim tarihi: 26 Ocak 2010).

Söyleşiler

Dışişleri Bakanlığı’nda yapılan görüşmeler, Ocak 2004.

Murat Karayalçın’la yapılan söyleşi, Ankara, 13 Ocak 2004.

Başbakan Müşaviri Türker Yörükçüoğlu’yla yapılan söyleşi, Ankara, 25 Haziran 2009.

Kosova Cumhuriyeti Maslahatgüzarı Bekim Sejdiu ile yapılan görüşme, Ankara, 6 Mart 2009.

Summary

Balkans has been on top of the agenda of the Turkish decision makers during the 1990s. Since the region witnessed the outbreak of the major conflicts one after another, Turkish leaders had to pay close attention to the regional events. Ankara followed its most active policy during the Bosnian war ever since the Cyprus intervention in 1974. Turkey followed the events in Kosovo closely as well, however it did not recognize its declaration of independence in 1990.

This article seeks to analyze Turkey's policies toward Kosovo since the beginning of the 1990's. Turkey had followed a low profile policy during the conflict between Albanians and Serbians. However, Ankara recognized the independence of Kosovo just one day after it declared its independence in 2008 although discussions were going on whether it was in line with the international law. The research question of this article is whether there is a change in Turkish foreign policy toward the Kosovo issue in the recent years. Is it possible to interpret Turkey's diplomatic recognition as an attempt to adopt itself to the Western policies? How can we explain Turkey's positive attitude toward Kosovo independence since the country follows traditionally a cautious position toward such movements?

The first part of the study consists of the theoretical framework in which change and continuity in foreign policy is discussed. The following part focuses on the historical roots of the Kosovo issue. Turkey's policies after the start of the conflict in the second part of the 1990s is the subject of the next part. The article then examines Turkey-Kosovo relations during the UNMIK administration. In the last section it seeks to analyze the reasons behind the Turkish recognition. The question posed is which internal and external factors led Turkey to extend its diplomatic recognition to Prishtina.

In fact, it was the then Turkish President Turgut Özal who was the first leader in the world accepting Rugova as the President of Kosovo. This was a symbol of Turkish sympathy toward the Kosovo Albanians. However, as the conflict started between the parties in the late 1990s, Turkey first tried to maintain its dialogue both with Serbians and Albanians. It supported the territorial integrity of Yugoslavia and also emphasized the rights of the Albanians stemming from the 1974 Constitution. In the aftermath of the NATO intervention in 1999 Turkey sent forces to the KFOR and also paid attention to the problems of the Turkish minority living in Kosovo.

As the conflict was going on in Kosovo in the second half of the 1990's, Turkish politicians discussed about the future of Kosovo and Turkish policies toward the region. Both leftist and rightist political parties in the opposition supported the recognition of Kosovo independence during the sessions of the Turkish Grand National Assembly. Almost all the opposition parties in the Parliament accused the government of supporting territorial integrity of Yugoslavia continuously and not paying adequate attention to the problems of Kosovo. Therefore, from the very beginning government's cautious policies led to a heavy internal discussion. At this point, one can argue that a policy can be reevaluated if it leads to reaction from other actors as Charles F. Hermann emphasized in his model. This is clearly seen in Turkish policy toward Kosovo.

In addition, as the status negotiations between Albanians and Serbians reached a deadlock in 2007 and Western countries, led by the US, started to look more positively to the idea of Kosovar independence, Turkey also started reconsidering its policy. As the discourse of the Turkish politicians and diplomats from 2005 onward is analysed, one can notice the beginning of the change in Turkish policies. Hence, Turkish recognition in 18 February 2008 represents continuity rather than change. According to the model of Hermann, we can interpret it as program change, in other words tactical change.